

Людмила Демченко, Ігор Тесленко

ТЕСТАМЕНТИ КНЯЗІВ ЗАСЛАВСЬКИХ¹

Ця публікація є продовженням серії матеріалів, виданих у попередніх випусках журналу². Князі Заславські (Жеславські, Жаславські) були нащадками Юрія Васильовича Острозького († бл. 1500), який внаслідок поділу батьківщини зі своїм братом Іваном успадкував половину Острозького князівства і зробив центром своїх володінь місто Заслав (Жеслав, Жаслав, нині Ізяслав Хмельницької області)³.

Рід функціонував з кінця XV до початку XVIII ст. (останній його репрезентант по чоловічій лінії помер у 1672-му, а по жіночій – у 1709 році). Вісім поколінь фамілії представлені 36 особами, які носили титул князів, княгинь або князівен Заславських. На даний момент вдалося виявити тестаменти лише вісьмох із них. Заповіт ще однієї особи згадується в джерелах побіжно⁴. Не виключено, що у майбутньому цей перелік збільшиться, принаймні, поруч із Заславськими, які відійшли в інший світ у дитинстві або в період, коли практика укладання заповітів ще не була поширена, можна назвати

¹ Дякуємо за допомогу в підготовці до друку цього матеріалу Наталі Яковенко, Маріушу Махині, Олегу Однороженку та Івану Гаврилюку.

² Демченко Л., Тесленко І. Тестаменти кн. Острозьких XVI ст. / Ред. кол. І. Пасічник (гол. ред.), І. Тесленко (відпов. ред.) та ін. // Острозька давнина. Науковий збірник. – Остріг, 2014. – Вип. 3. – С. 243-281; Демченко Л., Тесленко І. Тестаменти кн. Острозьких першої чверті XVII ст. / Ред. кол. І. Пасічник (гол. ред.), І. Тесленко (відпов. ред.) та ін. // Острозька давнина. Науковий збірник. – Остріг, 2015. – Вип. 4. – С. 149-176; Демченко Л., Тесленко І. Тестаменти кн. Острозьких другої чверті XVII ст. / Ред. кол. І. Пасічник (гол. ред.), І. Тесленко (відпов. ред.) та ін. // Острозька давнина. Науковий збірник. – Остріг, 2016. – Вип. 5. – С. 140-151; Демченко Л., Тесленко І. Тестамент Анни-Алоізи з кн. Острозьких, вдови віленського воєводи Яна-Кароля Ходкевича / Ред. кол. І. Пасічник (гол. ред.), І. Тесленко (відпов. ред.) та ін. // Острозька давнина. – Острог, 2019. – Вип. 6. – С. 267-288.

³ Собчук В. Аристократія Волині з князівськими титулами // Собчук В. Від коріння до крони: Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст. – Кременець, 2014. – С. 57-58.

⁴ Йдеться про заповіт Маріанни з Лещинських († 1642), другої дружини волинського воєводи кн. Януша Заславського († 1629). Онуки цього останнього – кн. Владислав-Домінік та Ісидор Заславські – судилися в 1644 р. у Луцькому земському суді з родичами жінки, звинувачуючи їх у привласненні тестаменту небіжчиці і небажанні оприлюднити його зміст. З позову випливає, що ініціатори процесу знали про дарунок їм Маріанною 15.000 злотих, забезпечені на Серниках. Цю суму на зазначеному маєтку свого часу записав жінці їхній батько, див. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі скорочення: ЦДІАК України). – Ф. 26, оп. 1, спр. 44, арк. 803-807 зв., 1666-1668.

чимало таких, які цілком спроможні були залишити на письмі свої останні розпорядження⁵.

* * *

З а п о в і т к н я з я Я н у ш а К у з ь м и ч а З а с л а в с ь к о г о зберігся завдяки впису до книг Литовської Метрики. Документ укладений у Вільні 18 червня 1562 р. Обставини візиту волинського аристократа до цього міста в тестаменті не розкриваються. Своїх майнових інтересів у ньому він не мав, як і маєтків в околицях Вільна. Втім, важливо пам'ятати, що місто було столицею держави і в ньому знаходилася головна резиденція її правителя. Монарший двір, неначе магніт, притягував до себе знать з усіх усюд. Попри значну відстань, яка відділяла політичний центр Великого князівства Литовського від його південно-західної околиці, волинські аристократи та шляхта-бояри регулярно долали сотні кілометрів на шляху до Вільна. Одні навідувалися до нього задля виконання доручень господаря, як його дворяни. Інші прагнули полагодити перед очима монарха суперечки зі своїми родичами чи сусідами. Врешті, невелика група найвпливовіших вельмож вряди-годи прибувала на двір Сигізмунда-Августа в якості його панів радних. Звісно, могли бути й інші причини мандрівки.

Володимир Собчук стверджує, що Януш Заславський прямував до Вільна на лікування, і власне в дорозі помер⁶. Зі слів аристократа випливає, що він укладав тестамент, “тяжкою хворобою зложоньй, лежачьй на смертной постели”⁷. У тексті, який передує впису заповіту до книги Литовської метрики, уточнено, що князь мав “немоц сухотную..., которою з воли Божое тяжко а обложне навежонь и праве на смертной постели есть”⁸. Виходить, Заславський хворів на туберкульоз – у ті часи невиліковну недугу, яка потребувала особливого догляду за ураженим. Інших деталей, які пояснювали

⁵ Серед цих осіб сестра волинського воєводи кн. Януша Заславського Софія Тишкевич († після 1618), його ж діти: Софія Остророг († після 1616), Гальшка Пшерембська († після 1616) і Костянтин († 1614) разом із дружиною Анною Потоцькою, яка на момент своєї смерті (1623) була вже вдовою кн. Кароля Корецького. В наступному поколінні тестаменти могли залишити діти київського воєводи кн. Олександра Заславського: Костянтин-Олександр († 1642), Януш-Исидор († 1649) і Констанція Мишковська († 1630), а крім них онука цього ж магната Теофілія-Людвіка Любомирська († 1709). Відомо, що батько останньої кн. Владислав-Домінік Заславський († 1656) укласти тестамент не встиг. Перебуваючи 23 квітня 1656 р. у Львові, король Ян-Казимир видав “туторію”, в якій самостійно перелічив опікунів для сім'ї небіжчика, див. Archiwum Narodowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków (далі скорочення: ANK AS). – Rkps 147, № 22, s. 1-3.

⁶ Собчук В.Д. Спори князів Острозьких і Жаславських за маєтки // Собчук В.Д. Від коріння до крони: Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст. – Кременець, 2014. – С. 172.

⁷ Российский государственный архив древних актов (далі скорочення: РГАДА). – Ф. 389, кн. 249, л. 338 об.

⁸ Там само.

б, чому тестатор лежав “на смертної постели” саме у Вільні, а не, скажімо, в рідному Заславі, документ не містить. Дізнаємося про них з пізнішого листа великого князя литовського до Ярофія Гойського, в якому зазначено, що Януш Кузьмич мандрував до столиці “для опатрення здоров’я свого”⁹. Проте в поїздку до Вільна Заславського штовхало не лише бажання зцілитися.

На початку літа 1562 р. Януш Кузьмич мав вирішити у столиці кілька важливих майнових питань, в яких його інтереси перетиналися з інтересами двох впливових волинських аристократів – князів Івана Чорторийського та Богуша Корецького. Першого з них, свого швагра¹⁰, тестатор звинувачував у привласненні ряду майнових паперів та фамільних скарбів. Щодо паперів – ішлося про «листы венновны» рідної тітки Януша, княгині Настасії Путивльської¹¹. Після смерті єдиного тітчиного сина Богдана, який не залишив по собі нащадків, Заславський претендував на участь у розподілі їхньої спадщини. Що стосується майна, то князь Януш збирався повернути золото, срібло та інші коштовності, які його матір особисто передала Чорторийським на тимчасове зберігання¹².

Суперечки зі ще одним швагром кн. Богушем Корецьким¹³ стосувалися

⁹ ANK AS. – Тека IX, nr 65 (лист до господарського дворянина Ярофія Гойського з наказом передати залишених йому на догляд дітей померлого князя Януша Заславського законному опікунові Григорієві Ходкевичу. Вільно, 7.VII.1562 р.).

¹⁰ Князь Іван Чорторийський був одружений з рідною сестрою тестатора Ганною Кузьмівною Заславською, див. *Яковенко Н.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. Волинь і Центральна Україна. – Київ, 2008. – С. 309, 325.

¹¹ В історіографії прийнято вважати, що Настасія, дружина кн. Володимира Путивльського († після 1540), була донькою кн. Михайла Жижемського, див. *Wolff J.* Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – S. 88, 625; *Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 347. Оригінальні документи і сфрагістичні пам’ятки спростовують це твердження. Настасія Путивльська була донькою кн. Івана Юрійовича і рідною сестрою кн. Кузьми Івановича Заславських. На її печатці, якою користувався по смерті жінки її син кн. Богдан Путивльський, бачимо родовий знак князів з Острога й Заслава: з’єднані стовпом два півкола з кінцями дотолу над зіркою, див. ANK AS. – Тека VIII, nr 97; тека IX, nr 1, 3, 23, 58. Олег Однороженко спробував поєднати історіографічну традицію з віднайденим сфрагістичним матеріалом і припустив, що Настасія з Жижемських Путивльська була народжена княжною Заславською, див. *Однороженко О.А.* Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII-XVI ст. – Харків, 2009. – С. 90. Утім, прагнення князя Януша Кузьмича повернути листи на віно “кн[е]г[и]ни Володимеровое Путивльское кн[е]г[и]ни Настаси Ивановны Жославское, тетки его”, не залишають місця для дискусії, див. ANK AS. – Тека IX, nr 58.

¹² Якщо вірити словам князя Януша, його матір передала подружжю Чорторийських “вси скарбы и маестности, которые были по животе небожника кн[я]зя Кузмы Жеславского”. Після смерті цієї жінки (1561) князь Януш разом із урядовим вижем і “шляхтою людьми добримы” їздив до Михнівського двора, в якому доживала віку стара княгиня і в якому до поховання лежало її тіло. У присутності свідків було відчинено скриню й гардероб-“сховане” небіжчиці, де знайдено лише “плате белое..., две шубе лисих завыйковых, а две шубе белиных, и две святости, сребромъ оправеных..., а болшей... никоторыхъ статков по животе ее м[и]л[о]сти не zostало”, див. Там само. – Тека IX, nr 57.

¹³ Князі Богуш Корецький та Януш Заславський одружилися з жінками, які носили однакове ім’я – Марія Чапличівна. Обраниця першого з них була донькою луцького зем’яни-

зовсім інших питань. Як луцький староста, Корецький перешкоджав збирати луцьке мито “Данилівщину”, яку пращури Заславського контролювали уже кілька поколінь, а як староста брацлавський, він же завдавав збитків у маєтках князя Януша, розташованих на Східному Поділлі¹⁴.

Вирішити всі ці непорозуміння полюбовно тестатору не вдалося, але перш ніж позивати недоброзичливців до суду, він мав отримати від господаря “упоминальні листи” до швагрів. Лише в разі відмови Чорторійського та Корецького задовільнити претензії князя Януша відкривалася можливість для початку їх судового переслідування. Таким чином, подорож до Вільна Заславський здійснив для того, аби зустрітися з монархом, пояснити йому суть справ і отримати дозвіл на видачу з великокняжої канцелярії “упоминальних листів”.

У путь Януш Кузьмич мав вирушити невдовзі після 17 травня 1562 р. Цього дня, перебуваючи в Луцьку, він видав львівському купцю Ваську Куриловичу боргову розписку на 1000 кіп литовських грошів¹⁵. Повернути цю величезну суму аристократ мав буквально за місяць, “на святого Івана в Петрів піст”. У разі затримки із виплатою боргу він повинен був поступитися Куриловичу селами Михнів та Лиса Гора Заславської волості, які кредитор тримав би з усіма прибутками аж до повернення суми¹⁶. З огляду на розмір позички, можна припустити, що Заславський планував особисто розрахуватися з грошовитим львів’янином, а значить не мав наміру на довгий час зупинятися в столиці. Коли саме він прибув до неї і коли відбулася очна аудієнція з Сигізмундом-Августом, ми не знаємо, однак уже 15 червня в руках князя були датовані цим числом оригінали “упоминальних листів” до Чорторійського і Корецького. Укладені вони були від імені монарха, завірені печаткою канцелярії та скріплені “сигнатурою” господарського писаря Миколая Нарушевича¹⁷.

Після виконання головної задачі князь Януш міг вирушати у зворотній шлях, але хвороба затримала його. Всього через три дні, 18 червня, все ще

на Василя, друга народилася в сім’ї луцького повітового судді Петра. Жінки ці були досить близькими родичками, а саме троюрідними сестрами, див. *Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 147; *Собчук В.Д.* Спори князів Острозьких і Жаславських за маєтки. – С. 172.

¹⁴ ANK AS. – Тека IX, nr 61 (попри стародавнє право Заславських на мито “Данилівщину”, яке безперешкодно збирали батько, матір і предки князя Януша, луцький староста Богуш Корецький йому самому “брати і вживати” заборонив); тека IX, nr 62 (у 1561 р. Богуш Корецький перейшов межу підбрацлавських маєтків Януша Заславського, і в них “бобровые гоны погониль, и бобры тамъ побил, и иные многие пожитки з оных именей его своволне на себе побрал”).

¹⁵ ЦДІАК України. – Ф. 25, оп. 1, спр. 4, арк. 87-88 зв.

¹⁶ У підсумку, через смерть князя Януша Заславського і, відповідно, невиконання ним умов угоди, Курилович був уведений в посесію Михновим та Лисою Горою 27 липня 1562 р., див. Там само. – Ф. 21, оп. 1, спр. 9, арк. 29 зв.-30.

¹⁷ ANK AS. – Тека IX, nr 58, 60-62 (оригінали чотирьох упоминальних листів, адресованих князям Івану Чорторійському та Богушу Корецькому).

перебуваючи у Вільні, він уклав заповіт. Перший важливий пункт цього документа стосувався місця поховання. Тестатор виявив бажання, аби його тіло спочивало в столичній церкві Святої Трійці¹⁸. Причина такого рішення не пояснюється. За спостереженням Наталі Яковенко, до середини XVI ст. більшість волинських аристократів, а особливо тих, які виводили своє коріння від “руських княжат”, воліли бути похованими в Києво-Печерському монастирі, і лише “із піднесенням престижу локальних родових гілок у практику масово увійшли поховання в родинних гніздах”¹⁹. Приклад Заславських лише частково підтверджує озвучену тезу. Від початку XVII ст., а може й на кілька десятиліть раніше, у Заславі, й справді, потрохи створювався некрополь княжого дому. Проте де лежали його представники до того часу – досі достеменно не відомо. Можливо, у Вільні²⁰. У будь-якому разі, зрозуміло, що якби давнішою усипальницею роду була Києво-Печерська Лавра, ми би про це знали завдяки “Тератургеми” Афанасія Кальнофойського (1638).

Питання про те, хто опікуватиметься нащадками та їхньою спадщиною, було для тестатора непростим. По чоловічій лінії найближчим його родичем був троюрідний дядько київський воєвода кн. Василь-Костянтин Острозький. А втім, упродовж останніх пів століття Острозькі завдали сім’ї Януша Кузьмича таких кривд, що довірити їм долю дітей і цілого роду було просто неможливо. Не склалися стосунки і зі швагром Іваном Чорторийським. Очевидно, саме Острозького й Чорторийського князь Януш мав на увазі, коли зазначав у заповіті, що має деяких родичів і крвних, “которымъ бы правомъ приржоннымъ опека прислушала”, від яких “дозналомъ ку собе и ку детемъ моимъ великую незычливость, ижъ бы ради ихъ со вьсего зьсадили”²¹. По лінії матері Заславський мав аж чотирьох дядьків, але жоден з них не дожив

¹⁸ РГАДА. – Ф. 389, кн. 249, л. 339.

¹⁹ Яковенко Н. “Погреб тілу моєму вибираю с предки моєми”: місця поховань волинських князів // Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVII ст. – Київ, 2012. – С. 118.

²⁰ На підставі внесення Заславських до поменника Унівського монастиря Наталя Яковенко припускає, що місцем поховання Янушевого батька князя Кузьми могла бути саме ця обитель, див. Там само. – С. 123. Враховуючи, що імена спочилих членів родини вписувалися в поменники багатьох церков і монастирів, беручи також до уваги, що згадана святиня розташовувалася за кордоном (у Руському воєводстві Польського королівства), та й з родом Заславських її ніщо не пов’язувало, вважаємо Унів малоімовірним місцем поховання князя Кузьми. Набагато логічніше було відвезти його тіло до Вільна, де батько Януша регулярно бував в якості господарського дворянина. Не виключено, що тут же, в столиці Великого князівства Литовського, було поховано і матір тестатора, яка померла 1561 року. З огляду на велике число родичів небіжчиці (в Настасії Гольшанської було 11 братів і сестер) і потребу узгодити з кожним його участь у жалобних церемоніях, цілком можливо, що поховання жінки було перенесене на наступний рік і відбулося власне в травні-червні 1562-го. Якщо це припущення колись підтвердиться, тоді вийде, що до Вільна князь Януш Заславський поїхав не лише через потребу підлікуватися і дістати з монаршої канцелярії “упоминальні листи”, а й з метою провести в останню путь свою матір.

²¹ РГАДА. – Ф. 389, кн. 249, л. 339.

до 1562 року²². В підсумку опікуном дітей князь призначив свого потенційного тестя троцького каштеляна Григорія Ходкевича²³. Останній повинен був оберігати рухоме і нерухоме майно родини, з настанням повноліття синів Заславського – передати їм маєтки і фамільні скарби, а видаючи заміж доньку – забезпечити їй посаг (2000 кіп готівкою і стільки ж “в шатахъ, в перълахъ и инъшихъ рухомахъ речахъ”)²⁴. У всіх цих справах тестатор цілковито довіряв Ходкевичу. Упевненість у ньому була настільки твердою, що в разі, якби троцький каштелян сам відчув близьку смерть і при тому не встиг виконати взятих на себе зобов’язань, князь дозволяв йому самостійно обрати наступних опікунів для дітей²⁵.

Завершується заповіт запевненням, що із його змістом був ознайомлений великий князь Сигізмунд-Август, якого Заславський особисто просив уписати документ до “господарських книг”²⁶. Здається, цей прикінцевий пункт відображав не так реальну зустріч і домовленості з монархом, як плани тестатора. Принаймні такий висновок можна зробити на підставі аналізу тексту, який передує впису заповіту до книги Литовської метрики. З нього дізнаємося, що Януш Кузьмич просив правителя прислати до нього когось зі своїх двірських урядників, оскільки “для хоробы своее... самъ у насъ, господара, быти и очевистъне устного оповеданья и вызънанья своего перед нами вделати не можетъ”²⁷. Сигізмунд-Август відрядив у цю місію маршалка Яна Шимковича, який разом зі ще одним маршалком Остафієм Воловичем міг долучитися до редагування остаточної версії документа. Обоє вельмож зазначені в заповіті в якості свідків²⁸.

Нагадаємо, що тестамент Януша Заславського оформлено 18 червня, і вже того ж або наступного дня Ян Шимкович пред’явив його перед великим князем литовським. Зроблений за розпорядженням монарха впис

²² Яковенко Н. Українська шляхта... – С. 360-361.

²³ РГАДА. – Ф. 389, кн. 249, л. 339. 17 січня 1561 р. у Супраслі було укладено угоду, відповідно до якої овдовілий князь Януш Заславський повинен був побратися з донькою троцького каштеляна панною Софією Ходкевичівною, див. Archiwum ks. Sanguszków w Sławucie. – Lwów, 1910. – Т. 7. – С. 64-65. Шлюб мав відбутися за рік, “по святе Трох Кролей”, однак, очевидно, через участь Григорія Ходкевича, як польного гетьмана, у війні з Московією, а також через жалобу князя Януша в зв’язку зі смертю матері і загострення його ж хронічної хвороби, урочистості довелося відкласти. У підсумку, весілля так і не відбулося, бо влітку 1562 р. Заславський помер сам.

²⁴ РГАДА. – Ф. 389, кн. 249, л. 339 об.-340 об.

²⁵ Там само. – Л. 340 об. Зрештою, так і сталося. По смерті Григорія Ходкевича († 1572) наступними опікунами були його сини литовський підстолий Андрій († 1575) та гродненський староста Олександр († 1578). Старший з братів Заславських вийшов з-під опіки останнього з них улітку 1575 р., див. *Тесленко І. Заславська замкова книга як джерело до історії Південно-Східної Волині // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів.* – Київ, 2009. – Т. 19, кн. 1. – С. 237.

²⁶ РГАДА. – Ф. 389, кн. 249, л. 341.

²⁷ Там само. – Л. 338-338 об.

²⁸ Там само. – Л. 341.

документа до книг Литовської метрики датований 19 червня²⁹. У супровідних нотатках немає згадки про смерть тестатора, проте відомо, що вона настигла упродовж наступних кількох тижнів. 7 липня Сигізмунд-Август видав два розпорядження, у яких наказував Ярофієві Гойському та Гаврилові Вербовецькому передати дітей і володіння *померлого* князя Заславського зазначеному в заповіті опіку³⁰. Виходить, що Януш Кузьмич відійшов в інший світ між 19 червня і 7 липня 1562 р. Втім, у документах пізнішого часу називаються конкретні дати.

На луцькому сеймику, зібраному 14 вересня 1585 р., шляхта трьох повітів Волинського воєводства видала Заславським свідоцтво про те, що їхні пращури з прадавніх часів отримували половину митних надходжень з Острога. В документі перераховані імена осіб, які безперешкодно збирали відповідні прибутки, і серед них вказаний князь Януш, який начебто помер 27 липня 1562 р.³¹ Інша “відомість”, укладена в останні роки XVI ст. на замовлення старшого сина тестатора, фіксує хронологію змагань Острозьких і Заславських за землі сіл Д’яків, Зубівщина та Семаки. Один із її пунктів – нотатка про смерть Януша Кузьмича у Вільні 29 травня 1562 р.³² Як можна переконатися з наведених вище даних, обидві дати є помилкові. Цікаві вони тим, що засвідчують незнання нащадками князя Януша реальної дати його смерті.

Що стосується можливої підробки аналізованого заповіту, то завдяки обставинам його укладання і оприлюднення, питання про фальсифікацію ніколи не піднімалося. У зв’язку з цим заходи кн. Василя-Костянтина Острозького, покликані утвердитися в ролі опікуна дітей і маєтків кн. Януша Заславського, кінцевого успіху не мали³³.

Два заповіти княгині Ганни з Заслава Чорторийської. Тестаторка була рідною сестрою кн. Януша Кузьмича Заславського († 1562) й дружиною справці Київського воєводства кн. Івана Федоровича Чорторийського († 1565). На момент укладання першої духівниці сиділа “на вдовиному стільці” й виховувала неповнолітніх дітей (доньку Олександру і двох синів Івана та Юрія). Окрім них княгиня мала ще двох дівчат, яких по

---

²⁹ РГАДА. – Ф. 389 кн. 249, л. 341.

³⁰ *Собчук В.Д.* Спори князів Острозьких і Жаславських за маєтки. – С. 172.

³¹ ANK AS. – Teka XVI a, nr 60.

³² Там само. – Teka V a, nr 81.

³³ Детальніше про змагання за опіку над дітьми і володіннями кн. Януша Заславського див. *Собчук В.Д.* Спори князів Острозьких і Жаславських за маєтки. – С. 172-173. В родовому архіві кн. Острозьких у 1594 р. зберігалося аж чотири копії тестаменту кн. Януша Кузьмича Заславського, див. Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu. – Rkps 3669/II. – К. 55.

смерті чоловіка видала заміж за Остафія Горностая та Василя Загоровського. Коли через десять років було споряджено остаточний варіант заповіту, у складі родини і статусі її членів відбулися деякі зміни. Загинув старший син Іван, досягнув повноліття молодший Юрій, донька Катерина Загоровська овдовіла, а її менша сестра Олександра все ще не була видана заміж і тому досі перебували під опікою матері.

Перший заповіт видано в Клевані 23 квітня 1572 р. Причиною його створення названо важку хворобу³⁴, причому погіршення стану здоров'я княгині Ганни мало бути настільки суттєвим, що вона наказала негайно вписати тестамент до книг Луцького гродського суду. Цю місію жінка доручила своєму дядькові Олізарові Кирдею-Мильському, який виконав її волю 25 квітня³⁵. Другий заповіт укладено в Клевані 2 листопада 1582 р., а вписано до Луцьких земських книг 6 червня 1583 р., уже після смерті княгині³⁶.

Пізніший з аналізованих документів не можна вважати доповненням до першої духівниці. У тексті 1582 року княгиня жодним чином не апелює до нього і навіть не згадує про те, що колись уже залишала розпорядження на випадок своєї смерті. Разом із тим, деякі пункти в обох версіях тестаменту збігаються. Зокрема, Ганна Чорторійська незмінно воліла бути похованою в клеванській церкві Святої Трійці, замовляла 40-денні заупокійні відправи і просила нагодувати убогих³⁷. Традиційно багато місця в документах займає питання розподілу спадщини, розрахунків з боржниками, кредиторами та слугами й призначення опікунів для нащадків.

Серед причин, які спонукали княгиню Ганну переглянути “артикули” свого заповіту в 1582 році, була вже згадана вище смерть старшого сина Івана, невирішена доля молодшої незаміжньої доньки Олександри і прагнення запобігти конфлікту між спадкоємцями, зацікавленими у поділі її рухомого і нерухомого майна.

Щодо переліку свідків, то в обох випадках поруч із близькими до тестаторки людьми бачимо слуг князів Радзивілів, власників сусідньої Олицької волості. Клеванський замок – родове гніздо Чорторійських – відділяло від її центру всього 10 кілометрів.

Смерть Ганни Чорторійської nastупила в листопаді-грудні 1582-го або на початку 1583 року. Точно відомо, що в середині лютого жінка вже не жила³⁸. Тіло княгині мали поховати у клеванській замковій церкві поруч із тлінками чоловіка і старшого сина³⁹. Дата оприлюднення другого заповіту вказує на те, що жалобні урочистості відбулися наприкінці травня або

³⁴ ЦДІАК України. – Ф. 25, оп. 1, спр. 13, арк. 238 зв.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само. – Ф. 26, оп. 1, спр. 4, арк. 130.

³⁷ Там само. – Ф. 25, оп. 1, спр. 238 зв.; ф. 26, оп. 1, спр. 4, арк. 130 зв.

³⁸ Там само. – Ф. 28, оп. 1, спр. 16, арк. 9-10 зв.

³⁹ Яковенко Н. “Погреб тілу моему вибираю с предки моєми”... – С. 142.

в перших числах червня 1583 року. На користь другого варіанту свідчить той факт, що ще 10 червня на Волині перебували берестейський каштелян Богдан Сапіга і господарський маршалок Олізар Кирдей-Мильський, близькі родичі й важливі гості на її похоронах. Власне 10 червня вони особисто брали участь у засіданні Луцького земського суду, під час якого спадкоємці князів Дубровицьких-Гольшанських зійшлися в суперечці за Степанський маєток із київським воєводою князем Василем-Костянтином Острозьким⁴⁰.

Заповіт княгині Олександри з Сангушків Заславської зберігся в оригіналі, а завдяки внесенню до актових книг різних судово-адміністративних установ Речі Посполитої – також і в багатьох копіях.

Тестаторка народилася в сім'ї польного литовського гетьмана і брацлавського воєводи князя Романа Сангушка († 1571) та Олександри Ходкевичівни († 1570). Після ранньої смерті батьків, як кругла сирота, виховувалася бабкою Анною Бранкович († 1578) – колись княгинею Сангушковою, а від кінця 1540-х дружиною брацлавського воєводи кн. Миколая Збаразького († 1574). Після настання повноліття вийшла заміж за князя Януша Янушевича Заславського (1577), в шлюбі з яким народила щонайменше п'ятьох дітей.

Заповіт княгині Олександри укладено в її батьківському маєтку Серники коло Луцька 2 жовтня 1602 р. У ньому тестаторка просила поховати тіло в заславському фарному костелі, фундованому її чоловіком щойно в 1599 р.⁴¹ Княгині Олександрі судилося стати першою представницею династії, покладеній у цій святині.

Останні майнові розпорядження жінки стосувалися волинських та литовських латифундій роду Сангушків. Їх долю було вирішено ще до укладання заповіту, в якому лише підтверджено незламність волі тестаторки. Відтак волості, розташовані в Луцькому та Володимирському повітах, переходили до рук синів, а землі, які лежали у Великому князівстві Литовському, повинні були й надалі знаходитися під контролем чоловіка. Двом донькам, які, виходячи заміж, отримали належний посаг, княгиня додатково передавала невказану суму оправи свого віна.

Імена слуг, священників і монахів, яким належало виділити винагороду, в документі не зазначені. Бракує тут і переліку пожертв на церковні

---

⁴⁰ ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 4, арк. 196. Дружина Олізара Кирдея-Мильського та матері Богдана Сапіги й княгині Ганни Чорторийської (княжни Ганна, Олена й Настасія Дубровицькі-Гольшанські) були рідними сестрами, див. *Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 361. Детальніше про спроби спадкоємців дому кн. Дубровицьких-Гольшанських відсудити в кн. Острозьких Степанський маєток див. *Собчук В.* Степанська волость і її власники // *Собчук В.* Від коріння до корони. – Кременець, 2014. – С. 109-142.

⁴¹ Фундаційний акт датований у Заславі 24 червня 1599 р., див. ЦДІАК України. – Ф. 25, оп. 1, спр. 56, арк. 299-304 зв.

інституції. Сама Олександра Заславська пояснює це тим, що підготувала і передала відповідні реєстри чоловікові, як розпорядникові заповіту. Оригінали чи копії зазначених списків, схоже, не збереглися.

Свідками останньої волі княгині стало четверо волинських шляхтичів, яких важко назвати людьми з її оточення. Бачимо в переліку володимирського повітника Федора Болобана, близького до клану Острозьких володимирського земського суддю Андрія Заленського, кременецького гродського писаря і, за сумісництвом, слугу кн. Януша Збарязького Федора Бруяку та Юрія Кирдея-Мильського – далекого родича чоловіка тестаторки (його двоюрідного дядька).

Княгиня Олександра Заславська померла між 2 жовтня і 4 листопада 1602 р.⁴² Місце її смерті, як і день поховання у криптах заславського костелу, поки не встановлені.

Заповіт князя Януша Янушевича Заславського був продиктований у Заславі 28 липня 1629 р. На момент його укладання тестатор обіймав уряди волинського воєводи (1604-1629) і переяславського старости (1620-1629). Доводився він сином кн. Янушу Кузьмичу († 1562) і чоловіком кн. Олександрі Сангушківні († 1602), заповіти яких включені до цієї публікації і проаналізовані вище.

Документ починається з традиційної згадки про хворобу, яка спонукала тестатора оформити на письмі останні розпорядження. Народжений у православній сім'ї, потім конвертит-протестант, Заславський наголошує, що помирає католиком і воліє лежати поруч із матір'ю всіх своїх дітей княгинею Олександрою “там, де захочуть мої сини, пан белзький воєвода і моя [друга] дружина... – або у бернардинів, або у фарі тут, у Заславі”⁴³. Першим у переліку названий бернардинський монастир, а не парафіяльний костел, де в 1602 році поховали першу обраницю Заславського. Як впливає із заповіту їхнього сина князя Олександра, на серпень 1629-го тіло жінки все ще спочивало у фарі, однак до цього часу обитель, фундована в 1604-му⁴⁴, вже встигла перетворитися на усипальницю для невістки й кількох онуків

⁴² Тестамент споряджено за життя княгині 2 жовтня, а вписано до володимирських земських книг вже після її смерті, 4 листопада 1602 року, див. ЦДІАК України. – Ф. 27, оп. 1, стр. 14, арк. 582.

⁴³ ANK AS. – Teka XL, nr 30, s. 183.

⁴⁴ *Wołyńiak*. Zniesione kościoły i klasztory rzymsko-katolickie przez rząd rosyjski w wieku XIX-tym // Nova Polonia Sacra. – Kraków, 1928. – Т. 1. – S. 34. Автор (Ян-Марек Гіжицький, псевд. Воляняк) переконує, що саме менші брати обсерванти, а не єзуїти, навернули всю родину князів Заславських на католицизм, див. Там само. – S. 33. У фундаційному акті кн. Януш Заславський зазначив, що ідея заснування бернардинського монастиря належала його померлій дружині, між тим у її заповіті бернардини не згадані жодним словом, див. *Z kronik zakonnych kościoła i klasztoru OO. Bernardynów w Zasławiu na Wołyniu / Zebrał i wydał ks. Marian Tokarzewski. – Warszawa, 1913. – S. 7.*

волинського воєводи⁴⁵. Джерела середини XVII ст. не згадують його імені в переліку осіб, похованих у монастирі⁴⁶, і це говорить на користь того, що магната поклали поруч з дружиною в парафіяльному костелі. Жалобні урочистості над тілом глави клану Заславських мали відбутися без зайвої помпи за участі членів родини, вузького кола приятелів і “людей убогих”. Цих останніх, а також слуг дому мали винагородити після “погребу” розпорядники заповіту – сини тестатора Олександр і Юрій та белзький воєвода Рафал Лещинський, племінник його другої дружини Маріанни Лещинської (1574-1642). Вони ж зобов’язувалися захищати інтереси цієї жінки після того, як вона мала стати вдовою.

Заповіт завершується зверненням до синів, аби жили у злагоді і дотримали обітниці справедливо розподілити батьківське майно. Обоє разом із Рафалом Лещинським скріпили документ своїми печатками та підписами. Князь Януш Заславський помер між 6 і 15 серпня 1629 року⁴⁷ в 70-літньому віці. Здається, що з-поміж усіх представників роду йому судилося пройти найдовший життєвий шлях. Заповіт небіжчика був вписаний до книг Кременецького гродського суду 16 серпня 1629 р.

Два заповіти київського воєводи князя Олександра Заславського умовно поділимо на основний документ і додаток до нього. Основний документ, оформлений власноручно, за своїм змістом і формою подібний до відомого тестаменту брацлавського каштеляна Василя Загоровського (1577)⁴⁸. Завдяки ерудиції та блискучому стилю автора його можна вважати одним із найвишуканіших текстів з-поміж тих, що були писані українською знаттю на порозі вічного життя.

---

⁴⁵ ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 34, арк. 837, 838 зв., 841.

⁴⁶ *Wołyńiak. Zniesione kościoły...* – S. 36.

⁴⁷ ЦДІАК України. – Ф. 25, оп. 1, спр. 168, арк. 407-408 зв. Ще 6 серпня 1629 р. князь Януш орендував дружині Степанську і Деражненську волості, а вже 15 серпня Рафал Лещинський від себе та іменем інших опікунів вдови поставив свою візу на документі, додавши, що робить це, “poniewaz x[iażę]cia ie[g]o m[i]łości Pan Bog wziął s tego swiata, upatruiąc to postanowienie bycz dobrem y pozytecznym, x[iażę]cia ie[g]o m[i]łości Dominika”. Через два роки в Луцькому земському суді розглядалася скарга кн. Юрія Заславського на свою мачуху Маріанну Лещинську, яка начебто 6 серпня 1629 р., бачачи свого чоловіка смертельно хворим, без його дозволу разом зі старшим пасинком Олександром вдерлася до княжого скарбця і вчинила ревізію покладеного в ньому рухомого майна, див. Там само. – Ф. 26, оп. 1, спр. 36, арк. 177 зв.-179 зв.

⁴⁸ Публікації джерела: Архив Юго-Западной России. – Киев, 1859. – Ч. 1, т. 1. – С. 67-94; Українська література XIV-XVI ст. / Автор вступної статті і редактор тому В.Л. Микитась, упорядкування і примітки В.П. Колосової, В.Д. Литвинова та ін. – Київ, 1988. – С. 167-183. Василь Загоровський доводився родичем князеві Олександрові Заславському. Його друга дружина княжна Катерина Чорторійська була кузенкою Олександрового батька, князя Януша Янушевича Заславського, див. *Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 309, 325.

Перший документ з'явився невдовзі по тому, як князь Олександр поховав свого батька Януша Заславського (див. вище). Заповіт датований 24 серпня 1629 р. у Дубні – місті, яке згодом стало центром Острозької ординації і головною резиденцією старшого сина тестатора. Буквально зі вступних речень стає зрозуміло, що Олександр Заславський помирає переконаним католиком і що попри це був у його біографії період призиристого ставлення до “Римської Церкви”. Свідченням рішучого розриву з “єресями”, окрім пишних слів і сентенцій, є розпорядження тестатора, дотичні процедури його поховання і опіки над дітьми та слугами, а також благодійні пожертви на католицькі храми, монастирі і шпиталі.

Місцем останнього спочинку князь обрав бернардинський монастир у Заславі, де вже лежали тіла його дружини Єфросинії Острозької († 1628), деяких дітей та найближчих слуг. Як і слід було очікувати від побожного католика, Олександр Янушевич просив не чинити над тлінками жодних “помп світу цього”, а гріб наказував запечатати кам'яною дошкою з написом, що починався зі слів: “Тут лежить покійний грішник, моліться за живого, пробачайте мертвому”⁴⁹.

Звертаючися до малолітніх дітей, тестатор благав їх жити в злагоді. Розумів, що досягти гармонії у відносинах буде складно, адже старшому княжичу Владиславу-Домініку судилося стати володарем величезних латифундій, тоді як двом меншим синам випадало задовільнитися зовсім блаженською спадщиною.

Тестамент містить цінні свідчення про родинні і клієнтарно-патрональні відносини всередині клану Заславських. Дізнаємося, наприклад, про важкі випробування, через які князю Олександрові довелося пройти, коли вирішувалася доля Острозької ординації (1618-1621), про передсмертні прохання доньки Анни-Зузани († 1625), обітницю відправити сина Ісидора-Яна-Антонія в паломництво до Севільї, до гробу його святого покровителя. Інші обов'язкові частини заповіту з жертвами на святині, списками слуг та боржників також містять подробиці, яких не зустрінеш у тестаментх більшості сучасників князя.

Виконавцями (“екзекуторами”) заповіту Олександр Заславський бачив краківського римо-католицького єпископа Марціна Шишковського, коронного підканцлера і луцького римо-католицького єпископа Ахація Гроховського, “любого брата” житомирського старосту Януша Тишкевича⁵⁰

⁴⁹ ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 34, арк. 836 зв.-837.

⁵⁰ Януш Тишкевич, народжений тіткою тестатора кн. Софією Заславською, був його двоюрідним братом, див. *Яковенко Н. Українська шляхта...* – С. 309. У довідковій літературі можна знайти твердження, що житомирським старостою він став власне після смерті кн. Олександра Заславського, в 1629 р., однак насправді ще в 1626-му цей останній, отримавши дозвіл короля, передав кузенові свій старостинський титул, порівн. *Urządnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV-XVIII wieku. Spisy / Opracowali Eugeniusz Janas i Witold Kłaczewski.* – Kórnik,

та холмського підкоморія Яна Скашевського. Всі інші особи, які могли претендувати на цю роль, і серед них рідний брат Юрій, були відсторонені від неї. У цій же частині заповіту Заславський, здається, натякнув, що був би не проти, аби один із синів обрав духовну кар'єру. Принаймні таке враження справляє прохання князя, щоби його “улюбленець” (“beniaminek”) Ісидор виховувався єпископом Ахацієм Гроховським⁵¹.

Документ завірений підписами і печатками двох церковних сановників і п'ятьох шляхтичів. З родичів при боці Заславського був лише його кузен кн. Октавіан-Олександр Пронський⁵².

Другий заповіт, а точніше додаток до нього, датований 10 листопада 1629 р. У цей день Заславський перебував у Львові, куди спеціально приїхав для участі в унійно-православному соборі, покликаному привести дві гілки східного християнства до об'єднання. Автор анонімного щоденника, який в деталях розповідає про хід перемовин, стверджує, що князь Олександр прибув до міста разом із Мелетієм Смотрицьким 26 жовтня⁵³. У наступні дні магнат закликав обидві сторони до порозуміння, а 1 листопада домовився з унійним митрополитом Йосифом (Велямином-Рутським) про відправу парастаса по батькові кн. Янушеві Заславському (який начебто “był dyzunitą”)⁵⁴. Як відомо, православні єрархи відмовилися від участі в соборі. Спроби знайти спільну мову зі світськими делегатами “партії православних” зазнали невдачі. 6-7 листопада унійні митрополит і владики роз'їхалися, а князь Олександр залишився в місті через прогресування хвороби, яка в дні собору, здається, також давала про себе знати⁵⁵. Тут же Заславський і помер 14 листопада⁵⁶.

Враховуючи повідомлення анонімного свідка собору про дату смерті князя Олександра, констатуємо, що заповіт був укладений за 4 дні до цієї події. Оскільки в ньому було виділено кошти на перевезення тіла князя до Заслава, сам він уже не сподівався померти вдома.

Причин для внесення правок до основного документа було кілька. По-перше, Заславський змінив думку щодо місця поховання. Нагадаємо, що на серпень 1629 р. його померлі дружина та діти спочивали в бернардинському монастирі у Заславі. Тут же він початково просив покласти і своє тіло. Од-

---

2002. – S. 102; *Litwin H.* Równi do równych. Kijowska reprezentacja sejmowa 1569-1648. – Warszawa, 2009. – S. 139.

⁵¹ ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 34, арк. 839 зв.

⁵² Матері князів Олександра Заславського й Октавіана-Олександра Пронського були рідними сестрами, див. *Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 309, 329, 349.

⁵³ *Zubrzycki D.* Kronika miasta Lwowa. – Lwów, 1844. – S. 268.

⁵⁴ Там само. – S. 270. Князь Януш Заславський був православним у дитячому віці, потім став палким прихильником протестантизму, яким і залишався до середини 1590-х, коли прийняв “римську віру”. Заповіт аристократа свідчить про те, що помирав він католиком.

⁵⁵ *Niesiecki K.* Herbarz Polski. – Lipsk, 1845. – T. 10. – S. 96.

⁵⁶ *Zubrzycki D.* Kronika miasta Lwowa. – S. 271.

нак у листопаді київський воєвода розпорядився вимурувати для всієї своєї сім'ї каплицю при фарному костелі, і власне в ній мав лежати разом із найближчими людьми. Причини рішення тестатор не прокоментував. Між тим, у парафіяльній святині свого часу було поховано обох батьків Заславського. Тож чи не йшлося про створення спільної усипальниці для всіх членів роду? Так чи інакше, швидко реалізувати новий задум князя було неможливо. Передбачалося, що каплицю почнуть зводити після Великодня, тобто навесні 1630 року⁵⁷. Плани планами, проте на середину XVII ст. тіла Олександра і Єфросинії Заславських все ще лежали в бернардинському монастирі⁵⁸.

Ще однією причиною появи додатку до тестаменту була потреба вирішити ряд фінансових справ. Йшлося насамперед про необхідність повернути борги, взяті під час останнього візиту до Львова, і депозити, залишені на зберігання у львівській ратуші.

З інших важливих змін і доповнень до основного заповіту – рішення відрядити княжича Исидора, як і двох його братів, на навчання до Кракова (раніше планувалося, що Исидора буде виховувати луцький єпископ Ахацій Гроховський), помилування двох злочинців, ув'язнених у дубенській фортеці (передавалися під присуд київського унійного митрополита Йосифа і сина кн. Владислава-Домініка), виділення коштів на добудову костелу в Балтові під Островцем-Свентокшиським, пожертва на кармелітський монастир у Львові тощо. Цікавими є моральні настанови тестатора, адресовані старшому синові. У них, між іншим, радить вірно служити Церкві та вітчизні, й у всьому дослухатися порад галицького ловчого Яна Глінки, введеного до складу виконавців заповіту.

Майже всі свідки, які були присутні при укладанні основного тексту заповіту в серпні 1629-го в Дубні, завірили додаток до нього у листопаді того ж року у Львові. Випали з переліку лише кн. Октавіан-Олександр Пронський і городельський гродський писар Петро Станкар. Решта з п'яти осіб були пов'язані зі Львовом або Руським воєводством. З огляду на те, що в їх числі був львівський римо-католицький архієпископ Ян-Анджей Прухніцький, не виключено, що в серпні 1629 р. у Дубні відбувалася підготовка до згаданого раніше об'єднавчого собору. Серйозна ангажованість прелата у справу налагодження діалогу із “дизунітами” добре відома в історіографії⁵⁹ і опосередковано підтверджує наш здогад.

По смерті князя Заславського його тіло, як свідчить цитований вище анонім, “we Lwowie u fary stało aż do zimy, i pochowano go w Zasławiu ojczystym

⁵⁷ ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 34, арк. 841.

⁵⁸ *Wołyńiak. Zniesione kościoły...* – S. 36. Поруч спочивали тлінки дітей цього подружжя: чотирьох синів (очевидно, Франциска, Кароля, Януша-Василя і Костянтина) та доньки (Анни-Зузанни)

⁵⁹ *Gębarowicz M. Próchnicki (Pruchnicki) Jan Andrzej // Polski słownik biograficzny.* – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1984-1985. – Т. 28. – S. 548.

jego”⁶⁰. Напевне, першим місцем спочинку київського воєводи був таки бернардинський монастир, і лише після завершення будівництва згаданої в заповіті каплиці, тлінки мали перенести до парафіяльного костелу. Тестамент разом із додатком були вписані до луцьких земських книг 30 січня 1630 р. Місія з їх оприявлення була доручена гвардіану Дубенського бернардинського монастиря Павлу Гошковському⁶¹.

Заповіт князя Юрія Заславського, який був рідним братом київського воєводи Олександра і сином волинського воєводи Януша, – найкоротший з усіх аналізованих документів. Немає у ньому навіть пункту про бажане місце поховання. Левину долю тексту складають розпорядження про винагороду слуг і сплату боргів членам родини померлого швагра – познанського воєводи Яна Остророга († 1622). Втім, головна стаття духовниці стосувалася не грошей, а маєностей. Всі вони мали дістатися одному з трьох небожів тестатора – князю Владиславу-Домініку. Він же проголошувався виконавцем останньої волі Заславського.

Заповіт князь Юрій уклав 16 жовтня 1636 р. у власній резиденції в Локачах. Через тиждень копія цього документа потрапила на сторінки володимирських земських книг. Оригінал тестаменту “зошлого ясне освещеного княжати его милости Юря з Острога Жаславского, старосты володимерского, власною рукою его княжацкое милости писаний”, пред’явив на уряді волинський скарбник і давній слуга дому Заславських Марцин Домбровський⁶². Чи був документ завірений печаткою небіжчика – не відомо. Підписи і печатки свідків в обляті також не зафіксовані. Очевидно, їх просто не було.

Планувалося, що тіло небіжчика буде поховане 10 грудня 1636 р. в Дубенському бернардинському монастирі. Жалобну промову над його тілом мав читати місцевий проповідник ксьондз Алекси Пйотрковчик⁶³. У підсумку, попередньо ухвалене рішення було чомусь скасоване. Датований 1640-ми роками опис некрополя Заславського бернардинського монастиря включає ім’я володимирського старости⁶⁴.

---

⁶⁰ *Zubrzycki D.* Kronika miasta Lwowa. – S. 271.

⁶¹ ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 34, арк. 835, 840 зв.

⁶² Там само. – Ф. 27, оп. 1, спр. 34, арк. 638 зв.

⁶³ *Яковенко Н.* “Погреб тілу моему вибираю с предки моєми”... – С. 124. На дату і місце поховання вказує назва збереженого панегирика: *Pociecha z napomnieniem załosney oyczyznie y miłym przyiaciom w kazaniu na zacne kleynoty herbowe iasnie oświeconego xiążęcia Ierzego z Ostroga Zasławskiego nad iegoż ciałem dana z ambony dubienskiey w kościele u oicow bernardynow roku Pańskiego 1636 dnia 10 grudnia przez x. Alexego Piotrkowczyka tegoż konwentu kaznodzieię z dozwolenia starszych. – W Krak[owie], w drukarni Franciszka Cezarego, [б.д.].*

⁶⁴ *Wołyniak.* Zniesione kościoły... – S. 36.

Заповіт княгині Зофії-Пуденціанни Заславської. Тестаторка народилася бл. 1616 р. в сім'ї жарновського каштеляна (згодом сандомирського воєводи) Миколая-Спитка Лігензи (1562-1637) і його третьої дружини Зофії Красінської. У 1634 р. батько видав її заміж за острозького ордината кн. Владислава-Домініка Заславського⁶⁵, але дітей у цьому шлюбі не було. Схоже, що подружнє життя виявилось для жінки нещасливим, хоча брак джерел до її біографії застерігає від категоричних висновків. Опосередкованим свідченням непростих стосунків у родині є заповіт Зофії-Пуденціанни, датований у Дубні 28 червня 1644 р. У ньому просить поховати своє тіло не в Заславі, Тарнові, Дубні чи будь-якому іншому маєтку чоловіка, а в Ряшеві, у бернардинському монастирі, поруч із батьком⁶⁶.

Більшу частину рухомих статків княгиня Заславська поділила між чоловіком та бернардинськими чернечими згромадженнями в Ряшеві і Тарнові. Незначні пожертви отримали дубенські й заславські бернардини, настоятелі парафіяльних костелів в Ряшеві та Дубні. Виконавець заповіту, князь Владислав-Домінік, мав попідкуватися і про винагороду служниць Зофії-Пуденціанни. Він же значиться першим зі свідків укладання документа. Свої підписи і печатки поставили на ньому також далекий родич тестаторки серпський каштелян Станіслав Красінський і плебан Дубенського бернардинського монастиря Ян-Станіслав.

Зофія-Пуденціанна Заславська померла 4 січня 1649-го⁶⁷. 15 березня цього року заповіт небіжчиці пред'явив перед перемишльським католицьким єпископом Павлом Пясецьким адвокат князя Владислава-Домініка Заславського Каспер Кочанович⁶⁸.

Заповіт Катажини з Собеських. Тестаторка побачила світ 7 січня 1634 р. в сім'ї коронного крайчого (пізніше краківського каштеляна) Якуба і Софії-Теодилії Данилович⁶⁹. За князя Владислава-Домініка Заславського (1616-1656) була віддана в 1650-му і в шлюбі з ним народила сина та двох доньок. У 1658 р. повторно вийшла заміж за великого литовського підчашого (згодом віленського воєводу) князя Міхала-Казимира Радзивіла (1635-1680), з яким так само мала потомство. Заповіт укладений через 38 років після смерті першого чоловіка і через 14 по смерті другого

⁶⁵ Яковенко Н. Українська шляхта... – С. 310.

⁶⁶ Archiwum Główne Akt Dawnych (далі скорочення: AGAD). – Archiwum Lubomirskich z Małej Wsi. – Akty innych rodzin, sygnatura 125, s. 187-188.

⁶⁷ Wolff J. Książowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – S. 603.

⁶⁸ AGAD. – Archiwum Lubomirskich z Małej Wsi. – Akty innych rodzin, sygnatura 125, s. 186.

⁶⁹ Докладну біографію Катажини Собеської підготував Ярослав Петшак, див. Pietrzak J. Księżna dobrodziejka. Katarzyna z Sobieskich Radziwiłłowa (1634-1694). – Warszawa, 2016. – 583 s.

обранця. З десяти дітей княгині свідками її останніх днів були тільки кн. Людвика-Теофілія з Заславських Любомирська († 1709) і кн. Кароль-Станіслав Радзивіл († 1719)⁷⁰.

Документ споряджений у Бялій – підляській резиденції Радзивілів – 4 травня 1694 р. Місцем свого поховання тестаторка вибрала несвізький костел, де спочивали тіла її другого чоловіка і деяких дітей⁷¹.

Основну частину заповіту складає інформація про пожертви на церковні установи, дарунки родичам та людям з оточення. В самому документі названі лише деякі із реципієнтів цих надань, тоді як докладніші інструкції залишені розпорядникам тестаменту. Головним із них призначено площького римо-католицького єпископа Анджея-Хризостома Залуського – давнього приятеля і радника аристократки. Ряд фінансово-кредитних питань мав вирішити син Катажини з Собеських князь Станіслав-Кароль Радзивіл. Ключове питання про поділ нерухомого майна, зокрема й маєтків першого чоловіка тестаторки, залишилося невирішеним. Вдова віленського воєводи сподівалася, що діти зможуть мирно вийти з конфліктної ситуації за посередництва короля (її рідного брата) і королеви.

Катажина з Собеських Радзивіл померла 29 вересня 1694 р. у Варшаві⁷². Її тіло, відповідно до заповіту, було поховане у несвізькому костелі Божого Тіла.

---

⁷⁰ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – S. 603-604; Яковенко Н. Українська шляхта... – С. 310; Jaroszek J. Radziwiłł Michał Kazimierz // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1987. – Т. 30. – С. 298.

⁷¹ AGAD. – Archiwum Radziwiłłów, dział XI, sygnatura 111, s. 19.

⁷² Детальніше про останні місяці життя, смерть і поховання Катажини Собеської див. Pietrzak J. Księżna dobrodziejka... – S. 474-479.

Публікація документів

№ 1

1562, червня 18. Вільно. –

Тестамент князя Януша Кузьмича Заславського

Во има Светое Жывоначолное⁷³ Троицы, СѸтьца, и Сына, и Светого Духа, ку вечной памети станьса. Аминь.

Я, Янушь Жєславский, будучи на тотъ часъ з Божьего допущенья тяжкою хоробою зложоныи, лежачи на смертнои постели и хотячы за доброго розуму и зупольное памети моеє росъправити маєтьность мою, не зъ жадного прыпуженя, ани с чие || [л. 339] намовы, одно паметаючы на ѡстаточныи конецъ жывота моего, чыню сєсь мои тестаментъ и ѡстаточную волю мою ѡзнаимую.

Ижъ єстьли ма Богъ м[и]л[о]стивыи зъ сєго света збереть, полецаю душу мою Его Светои м[и]л[о]сти, а тело мое нехаи поховано будеть у Св[є]тоє Троицы въ Вильни, а на погребъ и на проводъ ѡтъписую сто копъ грошеи.

Што са дотычетъ детеи моихъ влостныхъ, которыхъ по себе зоставую, сыновъ двухъ а дочьку в лєтєхъ молодыхъ, которымъ з близкихъ крєвныхъ моихъ приятєла и опекуна зычливого ѡбрати и вырозумети єсьми не могъ, але и ѡвьшємъ по некоторыхъ повиноватыхъ або крєвныхъ моихъ, которымъ бы правомъ прирожонымъ опека прислушала, дозналомъ ку себе и ку детємъ моимъ великую незычливость, ижъ бы ради ихъ со вьсєго зьсадили, дла того жєдалъ и пильне просилъ єсьми єго вельможное м[и]л[о]сти пана Грыгоря Алєксаньдровича Ходкевича, п[а]на троцького, гєтьмана дворного Великого княства Литовьского, державьцы кормяловьского, абы єго м[и]л[о]сть, паметаючы продкємъ на Б[о]га и на повинность свою крєвную, тые дєти мои, и вси имєнья, и маєтьность мою по жывоте моемъ ув опеку свою взялъ, што єго м[и]л[о]сть за пильнымъ прошеньємъ моимъ учынить и ѡбєцать єсть рачиль. А такъ я, Янушь Кузьминич Жєславьский, видячы многую ласку, и великую зычливость, и добродєство єго м[и]л[о]сти пана троцького, пана и ѡтьца моего м[и]л[о]стивого, ку себе, чыню и вьстановляю опекуномъ, и єго милости полецаю, и даю в опеку дєти мои и вси имєнья ѡтьчызныє, и матерыстыє мои, и якимъ-кольвєкъ ѡбычаємъ с продковъ моихъ и ѡть мене самого набытыє, ку тому вси скарбы || [л. 339 об.] и рєчы мои рухомые, якимъ-кольвєкъ ѡбычаємъ названые або менованы быти могутъ, чогомъ ѡсобливыи реистръ подъ печатью моею єго м[и]л[о]сти п[а]ну троцькому далъ, то все в руки, владность и моць єго м[и]л[о]сти п[а]ну троцькому полецаю. И гдє ма Богъ м[и]л[о]стивыи с того света будеть

⁷³ Так у тексті.

рачыть взяти, его м[и]л[о]сть пань троцкии, яко певъными а правыми ѿпекунь, маючы владность и моць, ѿть мене его м[и]л[о]сти злецоную и даную на вси именья мои, посланьцовъ и врьдниковъ маеть послати тых, которых са его м[и]л[о]сти будеть видеть, и в моць, и заведанье свое яко наперед дети мои маеть его м[и]л[о]сть взяти и водьле добротъливости и ласки своее ими са ѿпекати, управуючы и цвичачы ихъ ку всему доброму, даючы ихъ на науку, где са его м[и]л[о]сти подобать и видеть будеть, такъ тежь и тыми всими именьями моими справовати, пожитъки и доходы с нихъ брать до летъ детеи моихъ зуполныхъ, а с того службу земьскую з ыменей моихъ повинную маеть его м[и]л[о]сть заступовати.

А к тому долгы мои, комуь што винень, на што хто квить мои покажетъ, поплатить. А ѿсобливе тотъ долгы мои, штомъ его м[и]л[о]сти самому пану троцкому зосталь винень, ижемъ у его м[и]л[о]сти ку потребе моеи позычыль трыста копъ грошей, на штомъ его м[и]л[о]сти и листы мои вызънаные даль, то маеть его м[и]л[о]сть с тых же доходовъ або платовъ и пожитковъ з оных же именей моихъ ѿобрати. При томъ тежь слугъ моихъ, которые ми служыли, тых его м[и]л[о]сть пань троцькии водьле реистру моего, которымиъ его м[и]л[о]сти даль, маеть ѿтправити и заплатитъ заслужоного ихъ и дати имъ то, яко || [л. 340] которому на реистре ѿзнаимено.

Где тежь Богъ м[и]л[о]стивыйи допоможесть а дочька моя подростеть, ижъ будеть ее часъ замуж выдати, его м[и]л[о]сть пань троцькии, яко влостъными ѿпекунь и ѿтец, маеть ее замужъ, за кого еи Богъ м[и]л[о]стивыйи допоможесть, выдати и посагу по неи маеть дати две тысячи копъ грошей готовыхъ, а у выправе, в шатахъ, в перьлахъ и иньшихъ рухомыхъ речахъ другую две тысячи копъ грошей, котораа сума з ыменей моихъ маеть выдана быти. А хотя бы тежь таа выправа на сыновъ моихъ пришла, вышедшы имъ з опеки ѿть его м[и]л[о]сти пана троцкого, тогъды потому тежь и только, яко са вышей поменило, по той дочьце моеи, а по своеи сестре, будутъ повинъни дати.

А што са дотычетъ скарбу и всихъ речеи моихъ рухомыхъ – мает его м[и]л[о]сть пань троцкии водьле реистру моего, которыи есьми его м[и]л[о]сти даль, перегледети, такъ тежь ув ыменьяхъ моихъ яко збожье, быдъло и вси иньшые речы, чога са в томъ реистре не доложыло, казати списати, и то все посполъ зъ ыменьями в моць и заведанье свое взяти, и тымъ всим, яко са вышей поменило, до летъ детеи моихъ ѿпекатиса. А кгдаы Богъ м[и]л[о]стивыйи допоможесть а дети мои летъ своих доидуть, его м[и]л[о]сть маеть вси тые именья мои сыномъ моимъ поступити, такъ тежь скарбъ и речы мои рухомые, што на онъ часъ будутъ, детемъ же моимъ подати. А што его м[и]л[о]сть пань троцькии, держачы въ владзы и ѿпеце своеи тые имена мои, платы, доходы и пожитки, которые жъ кольвекъ брать и ихъ уживать будеть, с того личбы детемъ моимъ чынити, ани они того на его

м[и]л[о]сти доходити а трудности и поволоканьа жадного ѿ то его м[и]л[о]сти делати не мають, але || [л. 340 об.] с чымъ его м[и]л[о]сть тые имениа мои аже в зупольныхъ летехъ сыномъ моимъ поступить, на томъ мають перестати, бо я тому дуфамъ, ижъ его м[и]л[о]сть панъ троцкии, яко справедливый а побожьный панъ, шкодливого детемъ моимъ зычыть не будеть.

Што са тежъ дотычеть, ижъ многие некоторые речы скарбъ небожчыка кн[а]за отьца моего кн[е]гини матька моа вывезла и в захованье дала его милости кн[а]зю Ивану Чорторыскому, и такъ отьмерла, то все в захованью у его м[и]л[о]сти зоставившы, такъ тежъ и его м[и]л[о]сть кн[а]зь Иванъ Чорторыский ѿсобливе некоторые имениа мои близкосты, которые бы водьле права прырожного на мене прыйти мели, забраль, поселъ и держыть безъ кождого права, абы напотомъ дети мои не шкодовали, полецамъ того доходити правомъ и вшелякимъ обычаемъ его м[и]л[о]сти пану троцькому, яко опекунови. Што его м[и]л[о]сть в той речы кн[а]земъ Чорторыскимъ учынить, на томъ мають дети мои перестать.

И тою опекою моею маеть его м[и]л[о]сть панъ троцкии владати и справовати тымъ всимъ, яко са вышеи поменило, до летъ зупольныхъ детеи моихъ, а близкие и кровьные мои до того ничего не мають мети, бо я ѿто всихъ ихъ опекунство его м[и]л[о]сти пану троцькому даю и злецаю. Где бы тежъ, чого Б[о]же уховаи, на его м[и]л[о]сти самого пана троцкого допущеньа Божьего смерти, а дети мои еще бы к летомъ своимъ досконалымъ не прышли, тогды его м[и]л[о]сть маеть и моцонъ будеть тую опеку, кому его м[и]л[о]сть самого *будет* волъ, злецыти и записати. А тотъ, кому то его м[и]л[о]сть панъ троцький поручыть и тую опеку запишетъ, таковую жъ моцъ и владность опекунства, яко и его м[и]л[о]сть самъ маеть, мети || [л. 341] и тымъ всимъ до летъ детеи моихъ справовати, яко на опекуна будеть прыстояти.

Которы же сесь *тестамент* мои у зуполной моцы маеть быти держанъ, а ни въ чомъ намнеи ни ѿтъ кого нарушонъ быти не маеть. И дла лепышое певьности и твердости тую ѿстаточную волю и сесь *тестаментъ* мои ѿповедиль и ѿбьявиль есьми наяснеишому г[о]с[по]д[а]ру н[а]шому королю его м[и]л[о]сти Жыкгимоньту Авьгусту, Божью м[и]л[о]стью королю польскому и великому кн[а]зю литовьскому, рускому, прускому, жомоитьскому, мазовецькому, ифлянтьскому и иныхъ, и за томъ г[о]с[по]д[а]ру его м[и]л[о]сти биль чоломъ, абы тотъ *тестамент* мои до книгъ г[о]с[по]д[а]рскихъ былъ записанъ.

А к тому я, Януш Жеславьский, на твердость сесь мои *тестаментъ*, справившы, и печать мою до его есьми приложыль и до рукъ его м[и]л[о]сти пану троцькому даль.

А при томъ были и того добре суть сведоми ихъ м[и]л[о]сть вельможьные панове панъ Сѣстафеи Воловичъ, маршалокъ дворный, подскарбии

земський, писар г[о]с[по]д[а]рський, староста могилевський, усявський і озерыщський, а пань Янь Шымковичь, маршалокъ и писар г[о]с[по]-д[а]рський, староста тыкотинський. И просиломъ ихъ м[и]л[о]сти ѿ прьложеньє печатей къ сему моему тестаменту, што ихъ м[и]л[о]сть на прозбу мою учынили и печати свои до сего тестаменту моего приложити рачыли.

Писанъ у Вильни лет[а] Бож[его] Нарож[еня] ҃҃҃҃ м[е]с[е]ца июня и҃҃҃҃ дна.

РГАДА. – Ф. 389, кн. 249, л. 338 об.-341.

Оригінал: невідомий

Копія: РГАДА. – Ф. 389, кн. 249, л. 338 об.-341. Впис до книги Литовської метрики. Тестамент пред'явив перед великим князем 18 або 19 червня 1562 р. господарський маршалок і писар Ян Шимкович. Випис із книг виданих на прохання троцького каштеляна Григорія Ходкевича 19 червня 1562 р.

Публікація: Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 249 (1554-1568): 35-oji Teismų bylą knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Tekstus parengė S. Viskantaitė-Saviščeviienė, I. Valikonytė. – Vilnius, 2008. – P. 270-272.

№ 2

1572, квітня 23. Клевань. –

Перший тестамент Ганни з князів Заславських, дружини князя Івана Федоровича Чорторийського

Во имѧ Сѡтца, Сына и Духа Светого. Нехай ся так станеть водле воли а реженья Его Светого.

Я, Ивановоя Ганна Чорторыская з Жеславля, ведаючи то, иж жадная иншая речъ не ест певнеишая на свете над смерть, которе⁷⁴ часом своим неведоме на каждого человека приходить, где я, чуючи з воли и допущенья Б[о]жог[о] быт та[ж]кость хоробы⁷⁵ своее знатою, дла чого, умысливши по доброй воли, кромъ примушенья жадного и за зуполного розуму а доброе памяти своее, ѡстатнею волею тестаментъ чиню, гдебы, наконец, Пан Бог часъ смертныи на мене допустит рачил, абы у ведоме была каждая реч, на сем тестаменте моем выобразена, то, што бы по животе моем в речяхъ рухомых детем моим зостат мело.

А такъ я напервеи поручаю душу мою грешную П[а]ну Богу, в Троицы Единому, Сотворителю своему, а тело грешное ку похованью в церкви клеванскои Троицы Светое и водле закону хрестияньского, ижбы священники

---

⁷⁴ Так у тексті.

⁷⁵ Дві останні літери правлено.

тутошніє проводъ и до сорока дна памѣт чинили, а то им заплачено маѣт быти, убогихъ наделали⁷⁶, кормили.

А иж сын мои старшии кн[я]зь Иван ещѣ до лѣт своих не дошол, а так я, не отступуючи от тестаменту кн[я]зѣ малжонка моего и в нем особами зацных п[а]нов а приятелеи опекуни поменеными и до того злецоными, так же и я сама, обобравши его м[и]л[о]сти п[а]на Богдана Сопѣгу, воеводича новгородского, || [арк. 239] старосту гомеиского⁷⁷, брата моего, и его м[и]л[о]сти п[а]на Сѳлизара Кирдея Мылского, маршалка земли Пинское, их м[и]л[о]сти яко детки свои, так и все имѣне, влостность, отчизну их, также и материстое свое Глуско, а Рычово, и част имѣня Степанского, што мне правом прирожоним от п[а]нов вчасников в Степани выделено быти маѣт, ку опеце их м[и]л[о]сти подаю и злецаю. Которым покорне чолом бью: для М[и]л[о]стивого Б[о]га, рачте ласкаве их самыхъ и вси имѣне ихъ в опеце⁷⁸, ув обороне и в ласкавом дозреню мѣт до лѣт сына моего старшого кн[я]зѣ Ивана.

И будучи мне аж и до сего часу в удестве по кн[я]зю малжонку своемъ зосталою, в справах и шафованю детками и домом моимъ почтивѣ, и то, што мне належало, яко верной матце ихъ, в пилномъ а повинномъ обмышланю ѿ них, за помочю, ласкою а м[и]л[о]с[ѣ]рдьем Его Светым, и при том всемъ, при чом ма зоставил милыи малжонок мои з детками н[а]шими сполными, выданѣм дочок своих двохъ Сѳлены а Катерины за их м[и]л[о]сть зацныхъ панов а приятел своих и затѣи достаточне а справне з дому отца их веномъ, и посагом, и над тестамент кн[я]зѣ малжонка моего, по тисечи коп грошеи особливе им причинивши, то ест две тисачи коп, и иным обѣдареньемъ з материстого своего досыт есми им вчинила, ѿ што болшеи они сами из малжонки своими на брати своѣи кн[я]зю Ивану а кн[я]зю Юрю допират ѿ вѣно свое не мают, лѣч Воисѣч а Холопы, выкупивши и отложивши п[а]ну Василю Загоровскому, зятю своему, тисечу коп грошеи вѣна по сестре своѣи кн[я]жне Катерине, тые помененые имѣня двѣ Воисѣчи а Холопы к рукам своимъ взято, с тым зо всим, яко на реистрах, щимъ⁷⁹ подано ест, описано.

Которая дочка моя малая третья Александра, в дому зосталая, естли еѣ Пан Бог за благословенством Своимъ Сватымъ судит замуж поити, тогды сынове мои, а брата еѣ, водлѣ повинности своѣе з дому влосное отчизны по тому ж еѣ выправити мают, яко и я тых першихъ выправила дочокъ своихъ, а сестрѣ их, и водлѣ налѣпшого || [арк. 239 зв.] бачѣня и м[и]л[о]сти своѣе. И если же тым двом дочкамъ моимъ над тестамент кн[я]зѣ малжонка моего, выдаючи в стан малжѣнскии болшь, яко по тисечи коп грошеи з отчизны их

⁷⁶ Слово правлено.

⁷⁷ Слово правлено.

⁷⁸ Слово правлено.

⁷⁹ Так у тексті.

причинила, тогда я напротив того имене мое материстое Глуско а Рычово, за обдарованемъ матухны моее еє м[и]л[о]сти кн[я]г[и]ни Настаси Кузминое Жеславское, што на мене близкостю пришло, половину Глуска⁸⁰ на част мою, а в Рычове межи иными вчастники част, так же часть и в Степани, тым именемъ, на част мою прислухающую, дарую и то вечно zostавую сыном моим двумъ кн[я]зю Ивану а кн[я]зю Юрю, одно той меншой дочце моеи Александре записую на том материстомъ именью своемъ на Глуску⁸¹ и на Рычове платсот копъ грошеи личбы литовское, яко са вышеи поменило. Гдебы еи Пан Бог судит рачил замуж поити, тогда сынове мои, а братя еє, мают еи тые платсот копъ грошеи литовских, от мене особливе з ласки дарованую, и зятю своему, за кого б пошла, сполна дат и заплатит крома выправы з отчизны дому своего.

А естли б тые дочки мои, замуж выданы[є], и тая третая, где бы замуж пошла, хотели бь вынаиденемъ правным з малжонки своими равное части доходить з братею своею, тогда перво мают отложить брати своеи кн[я]-зю Ивану а кн[я]зю Юрю по две тисечи копъ грошеи личбы литовское, то ест шест тисечеи коп грошеи, теж равныи дел мети з братею своею в [Г]луску⁸², в Рычеве – части именя моего материстого. А не отложивши брати своеи шести тисечеи копъ грошеи литовских, не мают ниякого мовенья о то з ними чинит и часть своих пренаидоват. Одно той меншой дочце моеи Александре зо всихъ частеи мают перво платсот копъ грошеи сынове мои еи, сестре своеи, и зятю своему отдат. А естли бы то еи платсот копъ грошеи, пошедши еи замуж, сынове мои еє заразом давать не хотели, тогда и без откладованя двох тисечеи коп грошеи мают еи и малжонку еє в том материстомъ именью в Глуску а Рычеве равную част всего з людми, з кгрунты || [арк. 240] и иными пожитки имь выделит и поступит. И держать, и вживать в части з малжонкомъ своимъ маеть аж до отданья сполна оноє петисот копъ грошеи литовскихъ от нихъ. А к тому еи назьначоную от речеи невеликихъ рухомыхъ, што пере короткост живота моего болше ся еи по выданью перьшихъ дочокъ справить и прибавить не могло, меновите перла вси, што есть, ланьцужокъ золотыи, в немъ сорокъ золотыхъ; два крижики⁸³: одинъ з дьяменьтами, з рубинами и с перлами, другии зь кгамаинтомъ, з рубинами и около перлами; цегле⁸⁴ с каменьемъ а и с перлами, поєсь сребренныи с позлотою, а другии перьловыи, два полумиски сребныхъ с приставками двема сребренными, ложокъ тузинъ.

А што тежь кн[я]зь малжонокъ мои тестаментомъ назначил сыну своему старшому кн[я]зю Ивану ланьцух великии панцероватыи, в немъ триста

⁸⁰ Так у тексті.

⁸¹ Так у тексті.

⁸² В оригіналі: Луску.

⁸³ Словосполучення два крижики правлено.

⁸⁴ Слово правлено.

двадцать золотых, коштов дванадцать серебряныхъ, ряды два серебряныхъ позлотистихъ козацких на чорном оксамите, другие два ряды гусарскихъ великихъ съсеребряныхъ позлотистыхъ и рошкопъ, шабель турецкихъ две, серебромъ оправеныхъ позлотисто, сабля, серебромъ оправеная, сабля турецкая по черкасским, серебромъ оправлена позлотисто, остроги великие гусарские серебряные, седло турецкое, с которых ланьцух а дванадцать коштовъ – то есть в заставе в Луцку у Юска жида в двохъсотъ копахъ грошей литовскихъ, боть то заставила для пильное потребности моее и детеи моих. Рады помененые, две сабли: одна с позлотою, || [арк. 240 зв.] другая серебромъ – то *ест* у склѣпе в замку заховано, а третью саблю, остроги и седло турецкое и *от*⁸⁵ иньшихъ немало речеи еще самъ небожчикъ кн[я]зь малжонокъ за живота своего порозьдавалъ, бо былъ живои после того тестаменту справленого мало не чотыри роки, ведже остроги и иншие меньшие гусарские *ест* при речахъ.

А *иж* малжонокъ мои при справованью тестаменту своего, не ведаючи о с[ы]ну своемъ меньшомъ Юрахъну другомъ, боть при надеи, [зь] ласки Божей, на он часъ в животи есми его носила, [съ] тых причинъ ему отецъ на тестаментѣ с тыхъ речеи рухомых не записаль, одно старшому сыну, але поменивши в тестаментѣ, если бы девка была – посаг назначоныи меть, а *естли* сын – равныи дел з братомъ. А такъ я, яко повинная матка, чиначи з себе и ровне милуючи обеюх сыновъ своих, а на то огледаючися, абы тот меньшии сын нашъ на мене, матку свою, не нарекал, же одному отецъ все старшому сыну записал, а ему ничего, я теж протов⁸⁶ того, которое серебро в работе по кн[я]зю малжонку моемъ причинила, то *ест* наливку з рукомысею серебряные, чара великая серебряная складывана позлотиста, два кубки серебряныхъ высокихъ, ланцуг, в немъ девет двадцать⁸⁷ золотыхъ чирвонныхъ, которымъ тыи всемъ серебромъ и ланцухом, и то сыну моему меньшому кн[я]зю Юрю тыи тестаментомъ моимъ записую, што ему одному *от* брата старшого дарую и zostавую. Чара помененая и два кубки – то там же в Луцку у Юска жида поспол з ланцухом и с ковшами *ест* в той же суме п[е]н[е]зеи в заставѣ.

Листы привилія на имения и потверженѣ, такъ и всакие квиты – тое все в скрынце листовои в склепе том же || [арк. 241] *ест* в захованю.

Долги, што винно:

Першии. Владыка теперешнии луцкии Иона Борзобогатыи Красенскии з угоды приятелское за кгрунтъ Воисецькии, приданыи *от* кн[я]за малжонка моего къ Заборолю, остал винен шестсот копъ грошей литовских на записе своем, мне даным. На фолварку Красенском чотыриста коп грошей литовских, што кн[я]г[и]ни Локацкая *отложити* мает. На п[а]ну

⁸⁵ Так у тексті.

⁸⁶ Так у тексті.

⁸⁷ Так у тексті.

Григорю Чапличу двесте жита мац ровенское меры позычных давно водлуг приреченья а запису своего, ѿ колка лет волочет.

Я теж п[а]ну Петру Загоровскому винна полтора ста коп грошей литовскихъ, за што прошу п[а]новъ опекуновъ, тоє все справивши, и долги, комумъ винна, знамените поплативши и тую заставу всю ѿт жида высвободивши, тыми або иными борзоплатовыми з ыменѣи п[ε]н[ε]зьми ѿстаткомъ⁸⁸. Што ся ещѣ в склепѣ ѿт сребра, коверцовъ и косматых речѣи зостало, тоє все ѿт мала до велика достаточнѣ на реистръ естъ списано подь печатью моею и п[а]на СѸлизара Кирдея.

Свое, што кому записано, сынове мои, по ѿсобну ѿтнѣвши, а ѿстаткомъ всими речми нарочно полелити⁸⁹ мают.

То тежъ в[а]ше[и] м[и]л[о]сти ѿзнаимую, а п[а]новъ опекуновъ и сына моего старшого жедам и прошу, ижъ за верные службы владника моего клеванског[о] Ждана Бронницкого, которыи час немалыи служил кн[я]зю малжонку моему и мнѣ по кн[я]зѣ, и до сего часу, за спольнымъ зволеньемъ сына моего кн[я]зя Ивана, дала есми ему ѿсмотрѣнѣ Волку з людми за Гробоуи властны кгрунт имения детеи моих волокъ ѿсмъ. Нехай бы в томъ рушонъ не был. А ѿн, яко мнѣ служил, такъ и детемъ моимъ служити маеть. Такъ тежъ и иньшихъ слуг, кн[я]зю малжоньку моему заслужоныхъ, которыхъ есми по колку волокъ з людми ѿсмотрѣла, абы на томъ были спокоине заховани, бо и данину некоторые при томъ мели зъ сукномъ, не може ли быт болшою ласкою правовано, а тоє бы з ласкою мели и держали.

Пани Проскурина, повинная моя, которую есми с Канѣва з дому еѣ на слово свое прибавила, и дала есми еи коли естъ⁹⁰ в Дядковичахъ, на чомъ Язубли жилъ. || [арк. 241 зв.] За то прошу, абы с того и с тымъ, с кимъ она мешкаеть тамъ, будеть нерушона ани скрывъжона ни в чомъ была, и ѿвшемъ еи, яко ли ку повинной мо[ε]и, ѿтказуючи.

Такъ тежъ и служебницамъ моимъ, вдовамъ зосталымъ, которые мнѣ завжды з мужми своими служили, и тепер естли замужъ поидуть, будте имъ в[аши] м[и]лости ласкави и кривды не казат чинить. И повторѣ для П[а]на Бога прошу, абы тот тестаменьтъ мои статечнѣ здержанъ былъ, яко бы жадного нареканья на кн[я]зя малжонька моего и на мене не чинили, ховаючися, и под баченьѣ, и ласкою своею слугамъ приежъчимъ, з данины служечи, и которыи бы по немъ ѿтежъчаеть хотели⁹¹, тымъ ѿтправы прошу дайте по пети копъ грошей и по жеребцу.

А такъ вас, детеи своих милых, и зо всемъ властивымъ в[а]ш[εи] м[и]л[о]сти поручаю в опеку Пану Богу Сотворителю, просячи Его Св[я]тоє М[и]л[о]сти,

⁸⁸ Так у тексті.

⁸⁹ Так у тексті.

⁹⁰ Слово правлено.

⁹¹ Так у тексті.

абы благословенъе Его Бозское ласкаве а милосѣрде завжды пребывала⁹² з вами в помешканью до надалъшого живота хрестиянскихъ справъ богобо[я]знѣ, наследуючи в радости⁹³ а потѣхахъ до того, поки будѣть воля М[и]л[о]стивого П[а]на Збавителя нашего.

А при томъ были и того добре сведоми ихъ м[и]л[о]сть п[а]нове а приятели мои панъ Сѳлизаръ Кирдеи Мылскии, маршалокъ земли Пинское, пан Захаряшъ Лагодовскии а пан Гекторъ Кавачинскии, староста ольщкии. И для лепшого утверженья просиламъ ихъ м[и]л[о]сти тыхъ же зацныхъ п[а]новъ о приложенъе печати. Ихъ м[и]л[о]сть то на прозбу мою вчинити и печати свои к сему тестаменту приложитъ рачили, до которого тестаменту своего и я тежъ печатъ свою приложила.

Писанъ въ Клевани року Божого Нароженья тисѣча пятсотъ семдѣсятъ второго м[ѣ]с[ѣ]ца апрѣля двадцатъ третѣго дня.

Сѳлизаръ Кирдеи Мыльскии, маршалокъ его королевское м[и]л[о]сти повету Пиньского, руку властную.

Захаряшъ Лагодовскии, руку властную.

Гекторъ Кавачинскии, || [арк. 242] рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 25, оп. 1, спр. 13, арк. 238 зв.-242.

Оригінал: *невідомий*

Копія: ЦДІАК України. – Ф. 25, оп. 1, спр. 13, арк. 238 зв.-242. На прохання тестаторки заповіт 25 квітня 1572 р. пред'явив у Луцькому городському суді в присутності возного Луцького повіту Льва Верховського пан Олізар Кирдей-Мильський.

Публікація: *публікується вперше*

№ 3

1582, листопада 2. Клевань. –

Другий тестамент Ганни з князів Заславських, дружини князя Івана Федоровича Чорторійського

Во имя Сѳтца, и Сына, и Светого Духа станѣ.

Ижъ ничого певнеишего на свете не естъ, одно часъ и година смерти, которои каждыи человекъ подданъ естъ, а ижъ тежъ всякиѣ речи цнотливыѣ, которои писмомъ не биваютъ обьяснены и ку вѣдомости людської привожоны, с памяти людское сплывають и в запаметанѣ приходять, прото я, Ивановая Чорторійская Ганья Кузминья Жѣславского, ачъ будучи есми на сѣс часъ отъ П[а]на Бога хоробою тяжкою зложона, в которои ближшая есми смерти, нижли живота, ведже за доброе памяти и зуполного розуму

⁹² Так у тексті.

⁹³ Так у тексті.

моего, кромѣ жадного примушеня и намовы, ѿдно по своєи доброй воли, постерегаючи того, абы по зышстыю моемъ с того света дѣточьки мои в добромъ порядку зостали, и такъ то симъ тѣстаментом ѿстаточное воли моеи ку ведомости людскои доношу.

Ижъ если мене Панъ Богъ з воли Своее Светое с тоє хоробы, не вызволивши, до хвалы Своеи Св[ε]тоє поволати рачить, напервєи душу мою грѣшную поручаю СѸтцу, и Сыну, и Светому Духу Богу, в Троици фалимому, а тѣло мое грѣшное зѣмли, которое маєтъ быти поховано в цѣркви клеваньскои у Святоє || [арк. 130 зв.] Троицы и водлугъ закону хрѣстьянского, ижбы свещенники тутошние проводъ чинили и до сорока днєи памєт, а то им заплачено быти маєтъ. Убогих тежъ абы надєляли и кормили. Дочку мою кн[я]жну Алексаньдру Богу Сотворитєлеви в моц и ѿпатрѣность а его м[и]л[о]сти п[а]ну Богдану Сопѣзе, кашталяну берєстєискому, брату моемъ, в опеку поручаю, которая скоро по погребє тѣла моего ку его м[и]л[о]сти в дом ехати, тамъ же у его м[и]л[о]сти до того часу, покол або замуж поидє, або покол сє княз Юрєи, сынъ мои, братъ єє, ѿжєнит, учтивє мешкати маєтъ. СѸ што его м[и]л[о]сти моего м[и]л[о]стивого п[а]на и брата покорнє а унижонє прошу, абы его м[и]л[о]ст менованои дочкє моеи, яко сиротѣ, ласкавыи а м[и]л[о]стивыи п[а]ном а добродѣмъ быти и в дому своєм єи учтивє ховати рачиль. А коли ся, даст Богъ, сынъ мои княз Юрєи, по воли Божеи, ѿжєнит, тогды єи, яко сєстру свою, до сєбє взємши, в дому своемъ учтивє, яко ласкавыи братъ и яко на єи стан панєнскии належит, ховати маєтъ, и посагъ єи з ѿменєи ѿтчизных такии жо, якъ и другим дочкам своим, сєстрам его, єсми давала, тисєчу копѣ грошєи готовых, а другую тисєчу копѣ грошєи у выправє, и рєчи тѣє рухомые вси, што єсми тепєр єи насправовала, которыи єст при нєи, а иншии в заставє, то сын мои кн[я]зь Юрєи выкупити, а все у выправє шацунком єи дати маєт.

* Долги тежъ мои, што єсми на потребу сына моего милого, позычующи, зостала виньна, абы у ведомости зостали⁹⁴.

Што ся дотычєт части именья Глуского, купли моеи, которую єсми за власныє п[ε]н[ε]зи свои у их м[и]л[о]сти кн[я]жат кн[я]зя Януша и кн[я]зя Михаила Жєславских, братаньковъ моих, купила, то такъ зоставую, ижъ, што сынъ мои старшии небожъчикъ княз Иванъ Чорторыскии гроши готовые, золото, сребро, шаты, кони, рынштунки и иншии всѣ рєчи рухомые на кн[я]зя Юрєя, сына моего меньшого, а брата его, приходячие, побраль и на свою потребу ѿбєрнулъ, тєды, хотєчи тую шкоду его ему тымъ нагородит, ѿную част именья властную куплю свою водлугъ статуту права посполитого сим тѣстамєньтомъ ѿстаточное воли моеи менованому сыну моему милому кн[я]зю Юрєю Ивановичу Чорторыскому, ему самому, мальжоньцє и потомству его зо всим на все, яко сє тая часть сама в собѣ, в

⁹⁴ Речєння вписано на нижньому берєзї арк. 130, вїдповїдно до знаку вставки.

границах, пожиткахъ и обыходех своих маѣт, даю, дарую, вечными часы записую, и тоѣ все право свое на его самого, малжонку и потомство его вливаю, отдаляючи то *от* инъших всих дѣтѣи моих, *от* дочокъ и *от* дѣтѣи князя || [арк. 131] Ивановых, унуковъ моих. До чого вже они и ниhto иншии з близких, кровных и повинных моих николи ничего мѣти, в том сыну моему кн[я]зю Юрю жадное переказы и трудности чинити и до права его *о* то позывати не мают. Але то вже при сыне моем милом, малжонце и потомстве его вѣчне зостати маѣть, будучи то волень *отдати* и продати, даровати, записати и водлугъ воли своеѣ тым шафовати.

Частью моею материстою в том жо имению Глуском всѣ дѣти мои, княз Юреи з братаничем своим, сыном кн[я]зя Ивановым, и з дочками моими, сестрами своими, ровно делитися мают под тым способом, иж если похочут дочки мои части свои тамъ сами держати, тогда п[а]ни Ъстафѣвая Горностаѣвая княжна Ълена а п[а]ни Василѣвая Загоровская княжна Катерина Чорторыскиѣ, которыѣ у мене выправы с того имения Глуского по две тисечи золотых полских узяли, тые п[е]н[е]зи каждая з них, положивши, межи себе в ровныи дѣль на пѣт частѣи, то *ѣст* княз Юреи зъ сыном кн[я]зя Ивановымъ и три дочки мои, поделити, а тые части, им приходячие в той части моеи материстои, у Глуску, так же ровно в держанье себе розобрати мають. Если бы тежь которая з них або и вси три дочки мои там частѣи своих держати сами не хотѣли, тогда пред се тые части, на них приходячыѣ, приятели мают ошачовати, и если бы болшеи, нижли двох тисечеи золотых, части их стояли, сынъ мои княз Юреи каждой з них, сестрамъ своимъ, доплатити, а тоѣ все собѣ держати маѣть. А ижъ еще дочка моя княжна Александра жадное сумы п[е]н[е]зеи с тоѣ части моеи *от* мене не взяла, тогда, коли она замуж поидеть, сынъ мои княз Юреи в той части моеи материстои, у Глуску, часть, на нее приходячую, *ѣи* зараз выделити и уступити маѣть.

Што ся тежь дотычетъ частѣи имения моего Рычовского, Букотцкого и Прибыловского, моеи власное и купленое у кн[я]жат Жѣславских, братанков моих милых, то *ѣсть* часть четвертая в тых всих именьях *от* сябров моих, которая вся часть моя и купленная тепер *от* мене *ѣсть* у заставѣ у его м[и]-л[о]сть п[а]ни Ълизара Кирдея Мылского, маршалъка его кролевское м[и]-л[о]сти, у двох сот и у сорока копах грошеи литовских, тогда, видечи я в том нещасномъ припадку дочку мою милую п[а]ни Василѣвую Загоровскую, кашталяновую браславскую, кнежну Катерину Чорторыского, што на нее Панъ Богъ з воли Своѣи Св[ѣ]тоѣ допустити рачил, и хотечи *ѣи*, дочку мою милую, в том поратовати, на той четвертой части моеи власной и купленой у Рычове и в тых менованых селѣх, з особливое ласки, доброты и милости моеи, менованой дочце моеи, суму п[е]н[е]зеи чотыриста копъ грошеи литовских даю, дарую и сим тѣстамѣнтомъ *остаточное* воли моеи

записую. Которую часть сынъ мои милыи || [арк. 131 зв.] княз Юреи, у п[а]-на маршалка выкупивши, *еи*, сестре своєї, *отдати* в держанье и вживанье поступити маеть. А похочет ли сын мои княз Юреи тую часть Рычовскую у нее окупити, тогда маеть *еи* чотыриста копъ грошеи литовских *отдати* а тую часть всю у Рычове и в тых селех менованых самъ и потомство его вечные держати, до чого вже инъшии дети мои, сынъ кн[я]зя Ивановъ, унукъ мои, и дочки мои, а сестры его, николи ничего мѣти, трудности задавати и до права его позывати не мают. Але того, яко влосности своєї, онъ сам и потомство его вечными часы уживати мают, будучи волни тую част у Рычове *отдати*, продати, даровати и, якъ хочечи, по воли своєї шафовати, в чом сына моего кн[я]зя Юря и всех детеи моих под сумненъем их и боязнью Божею обвезую, абы тому досыт водлугъ сее *остаточное* воли моеє чинил, тоє выкупиль, и *еи отдал*, и кривды *еи* в том водлугъ се воли моеи не чинил.

Позычила тежъ есми у дочки моеи п[а]неи Загоровское сто копъ и петнадцатъ копъ и грошеи осмъ литовских, тые п[ε]н[ε]зи, к той сумѣ, што на Сѳржевъ, двесте и сорокъ копъ литовских, прилучивши, вси зараз при выкупенью того имения Сѳржова сынъ мои княз Юреи триста педдесят пят копъ гр[о]ш[ε]и осмъ литовских *еи отдати* маеть.

К тому тежъ заставила есми у *еи* м[и]л[о]сти п[а]неи Сѳлизаровое Кирдеевое, маршалковое его кр[олевское] м[и]л[о]сти, у сту копах гр[о]ш[ε]и литовских сребро и инъшии речи мои власные и дочки моеи п[а]неи Горностаевоє, то *ест*: наливка сребренная, ланцухъ золотыи, манелли двой, одны зъ шмалцемъ голубымъ, а другие з ланъцужками; п[а]ни Горностаевои речей: наливка сребраная и ношене золотое с каменемъ, – тую сто копъ грошеи литовских сынъ мои милыи княз Юреи *еи* м[и]л[о]сти п[а]неи Кирдѣвои *отдати*, а тые вси речи *еи* м[и]л[о]сти выкупити, а паней Горностаевои речи *еи отдати*, а мои собѣ держати, манелли з шмалцемъ голубымъ унуце моеи п[а]неи Зофѣи Горностаевне *отдати* мает, а тые другие манелли при дочце моеи кн[я]жне Александре оставит маеть.

У служебника моего п[а]на Михаила Шостаковского pozyчила есми на потребу сына моего кн[я]зя Юря сто копъ и десет копъ грошеи литовских, и в тых п[ε]н[ε]зех сребро есми ему заставила, то *ест* меновите: наливка сребренная, мѣдница сребренная, ковшовъ сребренных шест, ланъцушок золотыи, которые п[ε]н[ε]зи сто копъ и десет копъ сынъ мои княз Юреи п[а]-ну Михаилу *отдати*, тую заставу в него окупивъши, себе держати мает.

Што ся дотычет долговъ моих, которыи без заставы, што есми на потребу сына моего кн[я]зя Юря pozyчала, то *ест*: у п[а]на Ероша Телѣцкого || [арк. 132] двѣсти копъ грошеи литовских, на што лист мои у себе маеть, у п[а]неи Михаиловои Блискавчинои шестдесят копъ грошеи литовских – тоє все сынъ мои княз Юреи им *отдати* и заплатити маеть, кгдажем то на потребу его брала.

А ижъ єсми ѿбещала Даньку, жиду, арендару клеванскому, долгъ сына моего князя Ивана, што на квитє покажет, сорок копъ грошеи литовских, заплатити и не заплатила, прошу сына моего милого кн[я]зя Юря, абы тую сорокъ копъ грошеи литовских, водлугъ квити кн[я]зя Иванова а ѿбещаници моеи, тому жидови заплатилъ, жебы то на душах н[а]ших не зостало, и тот долгъ кн[я]зя Ивановъ, которыи тот жидъ менил быти, безъ квити, если будет правдивыи. Держу ѿ побожности живота сына моего милого кн[я]зя Юря, же, припустивши то ку вѣдомости своєи, ему заплатити, а того на братє своєм не зоставит.

Прошу теж пилю сына моего милого кн[я]зя Юря, абы на слуг небожчика малжонька моего, ѿтца своего, здавна учтиве заслужонных и за даниною ѿтца его на именах мешкаючих, такъ тежъ и тых, которым єсми водлугъ давных заслугъ их по колко волокъ з людьми подавала, которые сут годни до служеб его, абы, паметаючи на учтивые службы их, ласкавымъ паномъ былъ, и ласкавыи взгляд на них мѣлъ, и не може ли быт болшеи, жебы им придалъ, чого сут за верные службы своє годни, теды, абы на томъ ему служечи, спокоине мешкати могли.

Ї што все прошу и упоминаю сына моего милого кн[я]зя Юря под благословеньством Божиим, абы во всем сему тестаментови ѿстаточное воли моеи досыть чинилъ и его здержалъ, яко бы жадного нареканья на князя малжонка моего, ѿтца его, и на мене самую ни в чом не было.

А иншии долги мои малые, што без квитовъ, так тежъ што по животе моемъ слугамъ и панном моим служебнымъ сынъ мои милыи княз Юреи дати и их ѿтправить маєт, все достаточне, на ѿобливыи реєстръ списавши, под печатю мою и под печатми тых же пановъ приятел моих, которые при справованью сего тестаменту моего были, у вѣдомости зоставила, и тот реєстръ сынови моему кн[я]зю Юрю дала єсми.

А такъ тебє, сыну мои милыи кн[я]же Юреи, и васъ всех, дѣтеи моих милых, и зо всем влостивымъ вашимъ поручаю в опеку Богу Сотворителєви, просєчи Его Св[є]тѣе м[и]л[о]сти, абы благословеньство Его Бозькое, ласка а милосєрдье завжды пребывала з вами в помешканю до надалшого живота хрестиянских справъ, богобоине наследуючи, в радости а потехахъ дотул, покол будетъ воля м[и]л[о]стивого Пана Збавителя нашего.

А при томъ были, того добре сведоми, за устьною а ѿчевистою прозбою моею печати свои къ сему моему тестаменту ѿстаточное воли моеє приложити и руки свои подписати рачили их м[и]л[о]сти п[а]нове приятели мои: его м[и]л[о]сть пан Мартинъ || [арк. 132 зв.] Кобылскии, пан Василєи Бронницкии, пан Юреи Тишковьскии, пан Иванъ Шпаковскии. И для лепышоє твердости сего моего тестаменту и я до него печат свою приложила.

Писанъ у Клеваню лѣта ѿт Нароженья Исус Христа, сына Божого, тисєча пятсот ѿс്മдєсять второго, м[є]с[є]ца ноябра второго дня.

Мартинъ Кобыльскіи, рукою власною.

Юреи Тишковъскіи, власна рука.

Иванъ Шпаковскіи, власною рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 4, арк. 130-132 зв.

Оригінал: невідомий

Копії:

1. ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 4, арк. 130-132 зв. Заповіт померлої княгині Ганни Чорторійської 6 червня 1583 р. пред'явив у Луцькому земському суді Іван Шпаковський разом зі слугою кн. Юрія Чорторійського Себастьяном Богушевським.
2. ANK AS. – Тека XV, nr 86, s. 491-497. Завірена копія випису з луцьких земських книг XVIII ст.

Публікація: публікується вперше

№ 4

1602, жовтня 2. Серники. –

Тестамент Олександри з князів Сангушків, дружини князя Януша Янушевича Заславського

Во имя Сѡтца, и Сына, и Духа Светого Бога в Троици Единого⁹⁵.

Иж каждыи человекъ под тымъ правомъ на свет се родить, же смѣрти подлѣгъ, што упатруючи, я, Александра Романовна княжна Санкгушковна Янушова Жаславска, воеводиная подляская, старостиная житомирская, ач з ласки Божеи на умыслѣ, розуми и баченю чуючи се быт добре способною, ѡднакъ здоровѣ вонтлоѣ маючи, в которомъ смѣрти ниж живота певниишимъ естъ а забѣгаючи тому, жебы уперезженѣм смѣрти души моеи буд и кому иншому неправѣ не зостала, тотъ тестамент ѡстатнее воли моеѣ зоставую.

Напрод, душу мою грѣшную в милосѣрныѣ руки Богу Творци и Сѡткупителеви моему поручаю и ѡтдаю, а тело мое подлугъ звычайо хрестиянского католицкого рымского в костели в маѣтности ѡчистой его м[и]л[ости] п[а]на воеводы подляского, малжонка моего, Жѣславлю, где его м[и]л[ости] мѣстѣце пристоиноѣ самъ усмотрит рачит, земли абы ѡтдано было.

А ижемъ маѣтности мои, такъ⁹⁶ Володимѣрскомъ, яко и в Луцкомъ поветѣх лежачиѣ, юж пред тымъ листомъ записомъ моим ѡсобнымъ поменивши, все⁹⁷ меновите замки, мѣстечка, фолварки, дворы и села под датою в Звинячои дня двадцат первого м[ѣ]с[ѣ]ца сѣнтѣбра в том же року, нижеи написано⁹⁸,

---

⁹⁵ Останній склад слова правлено.

⁹⁶ Далі пропущено слово: въ.

⁹⁷ Правлено.

⁹⁸ У слова бракує завершення; мало би бути: написаномъ.

сыномъ моим милымъ Александру, Костентину и Юрему княжатоу з Острога Жаславскимъ дала и даровала, и на признане того листу моего особнымъ листъ на себе дала. Тогда где бы в том часе Пан Бог Всемогучий смерть допустит на мене рачил, жем бы признаня того листу моего учинит не могла тое им даровизны и листы мои нынешнимъ тестаментовымъ листомъ моимъ утвержаю, а тымъ помененымъ сыномъ моимъ тые листы любовь то через ихъ самыхъ, любовь черезъ приятеля до книгъ кгородскихъ або земскихъ поветовыхъ внести позволяю, што такъ важно быти мает, якобы || [s. 762] черезъ мене самую очевисто признаны были.

Также штою особливимъ листомъ моимъ имения мои розные въ Великомъ князстве Литовскомъ, в которомъ колвекъ повеѣ лежачие, у сумѣ шестидесятъ тисечеи копъ грошеи литовскихъ его м[и]л[о]сти княжати Янушу з Острога Жаславскому, воеводи подляскому, п[а]ну малжонку моему, завела и заставила, и листъ такъже его м[и]л[о]сти на то дала, але пре⁹⁹ неспособного здоровья моего урядовне не признала, тогда и тую заставу, и суму шестидесятъ тисечеи копъ литовскихъ, которую его м[и]л[о]сти на власные долги мои, по небожчику княжати Романе Романовичу Санкгушку, брате моемъ рожономъ, позосталые, такъже и на долги вую моего его м[и]л[о]сти п[а]на Александра Григоревича Ходкевича, старосты городенского и могилевского, и бабки моеи м[и]л[о]сти п[а]неѣ Григоревое Ходкевичовое, п[а]неѣ виленское, княжны Катарины Вишневецкое, и на наклады правные з моею ведомостью выдати и поплатит рачил, нынешнимъ тестаментовымъ листомъ моимъ ствержаю и умоцняю, и тотъ листъ особно на тую суму и заставу, его м[и]л[о]сти отъ мене даныи, до уряду которого колвекъ донести позволяю, што маетъ быти такъ важно, якобы черезъ мене самую очевисто урядовне признаныи был.

Цоркамъ моимъ милымъ ихъ м[и]л[о]сти п[а]неи Гелжбите з Острога Жаславскои Гербултовои а п[а]неи Зофии з Острога Жаславскои Состророговои, кашталяновои познанскои, ачь вже такъ з оичистыхъ, за ласкою его м[и]л[о]сти п[а]на воеводы, малжонка моего, яко и з материстыхъ моихъ дѣдичныхъ имении имъ досыт се стало, зачимъ они сукъцесии всякое, которая бы имъ коли в добрахъ моихъ дѣдичныхъ по зостыю моемъ належити мѣла, выречи се повинни. Сднанкъ еще тымъ значнеишую онымъ цоркамъ моимъ милымъ нагороду чинечи, внесене, або оправу вѣна моего без¹⁰⁰ привѣнку, которую на маетности его м[и]л[о]сти малжонька моего, отъ его м[и]л[о]сти правне варованую, маю, онымъ самымъ цоркамъ моимъ и потомству ихъ даю, дарую и нынешнимъ || [s. 763] тестаментовымъ листомъ записую, и на особы ихъ вливаю такъ, ижъ вже сынове мои до тоѣ оправы мое¹⁰¹ мети ничего не маютъ, але еѣ цѣло онымъ самымъ albo потомству ихъ отдати будутъ повинни.

⁹⁹ Так в оригіналі.

¹⁰⁰ Правлено.

¹⁰¹ Так в оригіналі; мало би бути: моеѣ.

Долги мои, которые бы се слушне показали, сынове мои з маѣтностем, через мене им дарованых¹⁰², платит повинни будутъ.

Отправу слугъ моих его м[и]л[ости] п[а]ну воеводи, малжонькови моему, поручам, которая, прошу, абы се стала подлугъ реестру с подписом руки моеѣ, через мене его м[и]л[ости] поданого, а такии другии до рук ксеендза Бенедикта, клѣбана¹⁰³ жеславского, отца моего духовного и споведника, от мене с подписом руки моеѣ подан есть.

Костелом, шпиталом, ксеенжи, законником, што колвекъ на тих же реестрах через мене назначоно есть, прошу, жебы было отдано, жебы се хвала Божая, и за душу мою прозба, и молитва до П[а]на Бога Всемогущого отправит могла.

Чому всему жебы се досыт стало, княжати его м[и]л[ости] п[а]н[о]ви малжонкови моему моц зуполную нинешним тестаментомъ остатное воли моеѣ даю, просечи, абы то все с повинности хрестиянское, яко се описало, выконал и справил, поручаючи тогды его м[и]л[о]сти малжонка моего и дѣтки наши опатрности Божѣи, а сама с тым мизерным свѣтом розстат се готуючи, для большого свидѣцтва до того моего листу тестаменту остатнее воли моеѣ¹⁰⁴ печат свою притиснулам и рукою власною подписала. До которого такъже за очевистою прозбою моею печати приложить и руки свои подписат рачили их м[и]л[ость] пан Андреи Заленскии, судья земскии володимѣрскии, пан Федор Бруяка, писар кгородскии кремѣнецкии, пан Юреи Кирдеи Мылскии а пан Федор Болобан.

Писан в Серниках дня двадцатого октебра року тисеча шѣстсот второго.

Alexandra Sanguskowna Zaslawska, ręką swą.

Andrzej Załęski, siedzia zyem[ski] włod[zimierski], ręką swą.

Gyrzy Kirdey Mylsky, ręką swą.

Федор Бруяка, писар кгородскии крем[ѣнецкии], рукою.

Федор Балабанъ, рукою власною.

ANK AS. – Teka XXIV, nr 110, s. 761-763.

Оригінал:

ANK AS. – Teka XXIV, nr 110, s. 761-763. Оригінал заповіту, завірений власноручними підписами і 5 печатками тестаторки та свідків. На с. 764 написано різними почерками: 1) A[nno] 1602 9bris die 4 p[er] oblatam przy lezeniu ksiąg przez ie[g]o m[i]łosć pana Iendrzeia Miączynskie[g]o podana y przez nas przyieto. Ierzy Owłoczymy, pisarz. Andrzej Załęski, sędzia, przyiol¹⁰⁵; 2) wpisany do xiąg; 3) Roku Panskiego 1620 Iulii 4 przez iassnie osswieczone[g]o xzenzenczia ie[g]o m[i]łoszczji Ianusza z Ostroga Zasławskiego, woiewodę wołyńskiego, p[er] oblatam

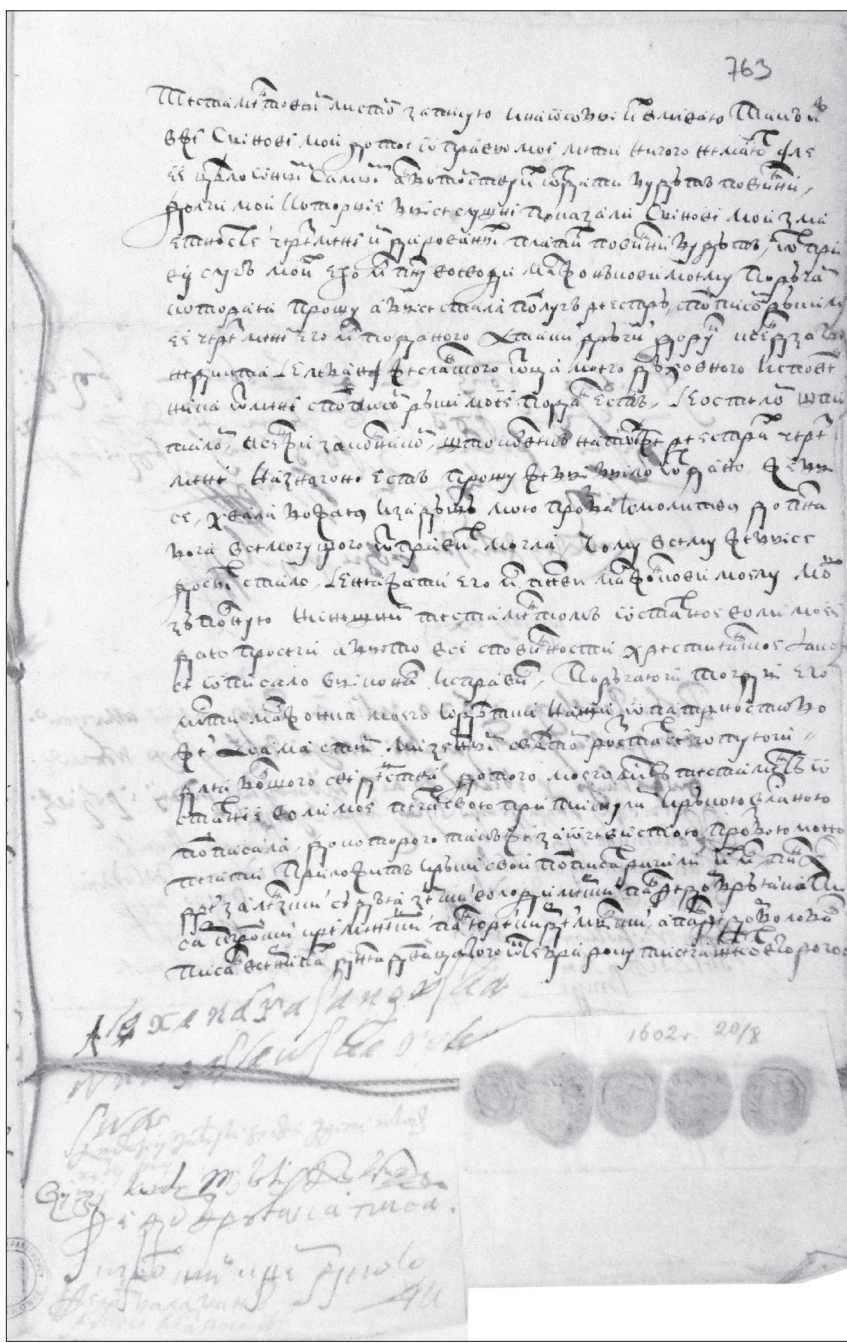
---

¹⁰² Так в оригіналі.

¹⁰³ Так в оригіналі; мало би бути: плебана.

¹⁰⁴ Так в оригіналі; мало би бути: моеѣ.

¹⁰⁵ Підписи обох урядників Володимирського земського суду власноручні.

Тестамент кн. Олександри з Сангушкѣв Заславскої. Оригінал. Закінчення

do act tribunalskich podany i przyęty. Woiczeh Stanissewski, pisarz ziemski łuczki, m[anu] p[ropria]. Maximilian s Przeremba, cast[elan] sieradzky, piotrk[owski], mosci[cki] starosta, deputat sieradzky, m[anu] p[ropria]. Roman Hoscki, podkom[orzy] włodzim[ierski], d[eputat] w[oiewodztwa] w[ołynskiego], m[anu] p[ropria]. Ian Wiesiollowski, stol[nik] pod[laski], dep[utat] pom[orski], m[anu] p[ropria]. Terzy Puzyna, deputat wołynsky¹⁰⁶. На с. 766 написано різними почерками: 1) Test[ament] x[ięzny] i[ey] miłoszcy malzonky mey; 2) № 1; 3) Original testamentu x[ięz]ny Alexandry Sanguszkowny x[ięz]ny Zasławskiey Ianuszowey; 4) A[nn]o 1602; 5) Уписанъ в книги головные трибунальские.

Копії:

1. ЦДІАК України. – Ф. 27, оп. 1, спр. 14, арк. 582 зв.-584 зв. Заповіт померлої тестаторки, завірений підписами і 5 печатками, пред'явив у Володимирському земському суді 4 листопада 1602 р. Андрій Мьончинський (облята у володимирських земських книгах).
2. ANK AS. – Тека XXIV, nr 111, s. 767-770. Заповіт померлої тестаторки, завірений підписами і 5 печатками, пред'явив у Володимирському земському суді 4 листопада 1602 р. Андрій Мьончинський. Завірений випис з володимирських земських книг I половини XVII ст. (руською мовою).
3. ANK AS. – Тека XXIV, nr 111, s. 771-773. Заповіт померлої тестаторки, завірений підписами і 5 печатками, пред'явив у Володимирському земському суді 4 листопада 1602 р. Андрій Мьончинський. Незавірений випис з володимирських земських книг I половини XVII ст. (польською мовою).
4. ANK AS. – Тека XXIV, nr 111, s. 775-780. Заповіт померлої тестаторки, завірений підписами і 5 печатками, пред'явив у Володимирському земському суді 4 листопада 1602 р. Андрій Мьончинський. Завірений випис з володимирських земських книг I половини XVII ст. (руською мовою).
5. ANK AS. – Тека XXIV, nr 111, s. 783-787. Заповіт померлої тестаторки, завірений підписами і 5 печатками, пред'явив у Володимирському земському суді 4 листопада 1602 р. Андрій Мьончинський. Незавірений випис з володимирських земських книг I половини XVII ст. (польською мовою).
6. ANK AS. – Тека XXIV, nr 111, s. 801-805. Випис із володимирських земських книг від 4 листопада 1602 р. із заповітом померлої тестаторки, завіреним підписами і 5 печатками, пред'явив у Люблінському трибуналі 25 квітня 1603 р. Павло Реховський, уповноважений кн. Олександра Заславського і його молодших братів – неповнолітніх князів Костянтина та Юрія Заславських. Завірений випис з трибунальських книг судової сесії Волинського воєводства виданий тоді ж на прохання того ж Реховського (руською мовою).
7. ANK AS. – Тека XXIV, nr 111, s. 809-813. Випис із вовковиських земських книг від 9 січня 1603 р.¹⁰⁷ з облятою випису з володимирських земських книг від 4 листопада 1602 р., в якому містився заповіт померлої тестаторки, завірений підписами і 5 печатками, пред'явив у Віленському трибуналі 31 травня 1603 р. Миколай Столповицький, уповноважений кн. Януша Заславського. Завірений випис з трибунальських книг Великого князівства Литовського виданий тоді ж на потребу того ж князя Заславського (руською мовою).
8. ANK AS. – Тека XXIV, nr 111, s. 791-795. Заповіт померлої тестаторки, завірений підписами і 5 печатками, пред'явив у Люблінському трибуналі 4 липня 1620 р. кн. Януш Заславський. Завірений випис з трибунальських книг судової сесії Волинського воєводства 3 липня 1635 р. (руською мовою).
9. ANK AS. – Тека XXIV, nr 111, s. 799-800. Заповіт померлої тестаторки, завірений підписами і 5 печатками, пред'явив у Люблінському трибуналі 4 липня 1620 р. кн. Януш Заславський. Незавірений випис з трибунальських книг судової сесії Волинського воєводства 3 липня 1635 р. (польською мовою).

¹⁰⁶ Підписи всіх п'ятьох депутатів Коронного трибуналу власноручні.

¹⁰⁷ У Вовковиському земському суді “володимирську обляту” пред'явив Криштоф Поплавський, уповноважений кн. Януша Заславського.

10. ANK AS. – Тека XXIV, nr 110, s. 755-757. Копія XIX ст. Текст транслітерований з оригіналу польськими літерами архівістом кн. Сангушків Леоном Божаволею-Романовським, про що свідчить його ж підпис на с. 757.

Публікація: *публікується вперше*

№ 5

1629, липня 28. Заслав. –

Тестамент князя Януша Янушевича Заславського

W ymie Przenaswiętszey Troycy, Oyca, y Syna, y Ducha Swiętego.

Widząc sie byc chorym na ciele a chcąc, iako chrześcianskie[m]u człowiekowi przystoy, przed maiestat Pansky stawic sie, ostatnią wolą moią taką ostawię.

Wprzod wyznawam, iz w wierze swiętey rzymskiey katolickiey umiram, y dusze moię Panu Bogu oddaie, ciało zas moje ziemi, iako z ziemi wziętę, a obowięzue summieniem ie[g]o m[i]łosci pana woiewody bełzkiego y syny moie, aby mi pogrzebu wyszmienitego nie czynili, ale tylko wezwawszy ze dwoch przyacioł tam, gdzie synowie moie będą chcieli, y pan woiewoda bełzky z małżką moią ciało moje położą, gdyz Pan Bog miesce kozdemu naznaczył, – albo u barnadynow, albo u fary tu, w Zasławiu. Na sto ubogych kapy sprawic a czterma konmi ciało doprowadzic y ubogie podarowac czym wola opiekunow będzie. Koni zadnych ubranych, ani giernikow ubranych aby nie było. Xiezy skąd inąd cudzey, procz tuteyszych moych zasławskich, aby nie było. Suknem czarnym falendyszem, a nie inszym, iedwabnym, a tym nadrozzszym, po siedmiu złotych, || [s. 184] aby ciało moje było nakryte bez kataphalki, o co summieniem synow moych y opiekunow zawiązue.

Gdyby tedy wziąc ze mnie Pan Bog dusze raczył, prosze o to y czynie opiekunami y obroncami zenie mey miłey xieznie Maryanie z Leszna Zasławskiey, kturey miłosci y zyczliwosci doznałem w chorobie swey, iakoz y synami memi to swiadcę, ze małżkę moie poruczam Panu Bogu naprzod, a potem panu woiewodzie kiiowskiemu, synowi memu, ie[g]o m[i]łosci panu Raphaelowi Leszczynskiemu, woiewodzie bełskiemu, synowcowi zony mey, y x[i]ążęciu Ierzemu, synowi memu, prosząc ych m[i]łosci, aby byli łaskawi do zony mey y sami iey nie krzywdzili w tym, na co ma zapisy moie, y mianowicie strony maietnosci kiianskiey, aby krzywdy nie miała od nich, na którą oni obiecali mi uczynic y zeznac iey dozywocie prawne takie, iakiem ia uczynił na inszych maietnosciach firleiowskich y lewartowskich, co mi synowie zyscic obiecali. Teyze małżące moiey miłey przytem daruie z sum mych złotych dziesięc tysięcy, ktore oney ortami maia byc oddane. Przytem oneyze wozniki kare dwoie siwe wielkie y taranciky należą, karety moie dwie, skarbnych wozow dwa, do ktorych wozow spodleyszych woznikow dac iey poszosnych dwa ciegy.

Sum[m]a wnuka mego, na którą iest zapis, uczyniony w Sędmirzu, złotych osmdzięsiąt tysięcy, ma byc oddana temu, komu będzie należała, z wiadomością opiekunow.

A iz w opiece moiey iest syn pana Burkackiego, ktoremu ilem mogł, dawałem wychowanie dobre, na ktore ia zadnych expens nie kłade y nie pisze, dla tego, abym miał większą zapłatę u Pana Boga, ani na prawa, ktorem wiodł o krzywde iego z matką iego, dałem do rąk ie[g]o m[i]łosci pana woiewody bełzkiego z wiadomością wuia iego pana Iaykowskiego osm tysięcy złotych, osobliwie do rąk pana Iaykowskiego iegoz pieniedzy złotych sto, znowu teraz za ten rok na nauke iego dałem y kazałem odesłać staroscie me[m]u lokackie[m]u trzynascie set złotych za gumna tuminskie y hubinskie. Znowu ieszcze będą pieniądze s tych ze maietnosci, kturych Zyd lokacky dotrzymac ma || [s. 185] tak wiele, iako sie z interczyzy dokaze, a to przed Wielką Nocą przyszłą, czasu nie pomnie. O piędziach tegoz siroty trzech tiszęcy złotych, ktore wziął pan podkomorzy chelmsky od x[ią]z[ę]cia Koszyrskiego, takze tez u x[ią]z[ę]cia Koszyrskiego złotych dwa tysiąca y osmset – o tem y on wie, y pan podkomorzy chelmsky, y pan Iaykowsky, wuy iego.

Znowu zastaw łahodowsky złotych tysiąc sto piędzięsiąt, s ktorych złotych sto dało sie panu Iaykowskiemu, ktore sie naprzod przypomniały y położyli tam. Z mstyszynskiej karczmy złotych trzydziesci, z teyze potem złotych sto, z ktorych panu Chruscikowskiemu dało sie złotych czteryzdziesci, potem zas złotych osmdzięsiąt – s tych trzeba dac za pracą panu Chruscikowskiemu złotych czteryzdziesci, za zyto złotych osmset y trzynascie.

Panicy woiewodziney poznanskiej, corce moiey, cztery tysiąca złotych zapisuję.

Kleynoty moje, o ktorych wiedzą synowie moy, niechay nimi wnuczky moje podzięła wszystkie – tak panny woiewodzanky poznanskie, iako y p[anny] Herbultowny, co poruczam opiekunom moim, zeby miedzy nimi¹⁰⁸ rozdzielili.

Pierscien diamentowy wielki x[ią]z[ę]ciu Ierzemu, synowi memu, do szluby, a drugie w rowny dział.

Xiedzu plebanowi zasławskiemu złotych polskich sto.

Szkole złotych czteryzdziesci.

Xiezy bernardynom zasławskim złotych trzysta, sokalskim złotych dwiescie.

Panu Magnuszewskiemu złotych półtora tysiąca.

Panu Wiszotrawce złotych półtora tysiąca.

Panu burgrabiemu złotych półtora tysiąca.

Łobosiowi, ktoregom wychował, na naukę złotych pięćset.

Panom Chruscikowskim obiema po złotych sto kozdemu.

Łokackiemu urzednikowi złotych sto.

Garlinskiemu złotych piędzięsiąt.

---

¹⁰⁸ Слово написано над рядком.

Panu Samboreckiemu złotych piędziesiąt.

Kiiianskiemu złotych dwadziescia.

Aptekazowi złotych piędziesiąt.

Komorniky puszczam na baczenie tych, ktorychem opiekunami uczynił, wszak iest registr, zem im płacił, ale z łaski dac po złotych dzięściaci.

Kuchmistrzowi złotych sto.

Urzednikowi litowizkie[m]u złotych dwadziescia.

Rotmistrzowi złotych osmdzięsiąt.

Chłopiętom moim splachcie moje porozdawac y po kilku złotych, a mianowicie Omelkowi złotych piędziesiąt.

Dzięściatniki, hayduky, ktorych płaca dochodzi, || [s. 186] myśliwce, woznice – te puszczam na rozsądek y baczenie opiekunow naznachonych.

Iachimkowi złotych dwadziescia.

A na ostatek prosze, aby synowie moje w zgodzie z sobą mieszkali y ten rozdzialek, iako mi obiecali, aby z sobą sprawiedliwie uczynili, to iest wydzieliwszy tak wielką część s tey maietnosci, którą zatrzymał do działu x[ią]z[ę]cia Ierzego. Ostatkiem sie dzielic maia, to iest iak tamta część, którą darowizną ma odemnie pan woiewoda kiiowsky, czyni pozytku, a ostatkiem sie dzielic maia. Y rzędami¹⁰⁹, y srybrem niech sie synowie moy rowno podziela.

Armata wszytka tak wielka, iako y mała przy nowem zamku niech ostanie.

A tak iesli na mie Pan Bog smierc dopusci, ręką własną ostatnią wolą moje oswiadczam, ręką swą podpisuie.

Data w Zasławiu roku tysięc szescset dwudziestego dziewiętego Iuly dwudzistego osmega dnia.

Ianusz z Ostroga Zasławsky, woiewoda wołynsky, starosta pereiasławsky, ręką własną.

Alex[ander] x[ią]z[ę] z Ostroga Zasławsky, w[oiewoda] k[iiowski].

Ierzy xiąze z Ostroga Zasławsky, m[anu] p[ropria].

Raphał Leszczynsky z Leszna, w[oiewoda] bełzky, m[anu] p[ropria].

ANK AS. – Teka XL, nr 30, s. 183-186.

Оригінал: невідомий

Копії:

1. ANK AS. – Teka XL, nr 30, s. 183-186. Заповіт померлого тестатора, завірений підписами і 4 печатками, пред'явили у Кременецькому гродському суді 16 серпня 1629 р. Андрій Мьончинський і Григорій Богуш. Завірений випис з кременецьких гродських книг виданий тоді ж на прохання пред'явників (випис руською мовою, сам тестамент польською). На с. 190 написи різними почерками: 1) Testament zesłego niegdy iasnie oswieconego x[ią]z[ę]cia ie[g]o m[i]o[sci] z Ostroga Ianusza Zasławskiego, woiewody wołynskiego, starosty pereiasławskie[g]o, o rozporządzeniu maietnosci iego uczyniony. Roku 1629 dnia 16 Augu[sta]; 2) № 1; 3) Do szuflady Dispositio Domus Ducum in Zasław; 4) 16 . 23.

¹⁰⁹ Правлено.

2. ANK AS. – Тека XL, nr 30, s. 199-201. Заповіт померлого тестатора, завірений підписами і 4 печатками, пред'явили у Кременецькому гродському суді 16 серпня 1629 р. Андрій Мьончинський і Григорій Богуш. Завірений випис з кременецьких гродських книг виданий тоді ж на прохання пред'явників (випис руською мовою, тестамент польською).

3. ANK AS. – Тека XL, nr 30, s. 191-197. Заповіт померлого тестатора, завірений підписами і 4 печатками, пред'явили у Кременецькому гродському суді 16 серпня 1629 р. Андрій Мьончинський і Григорій Богуш. Незавірений випис з кременецьких гродських книг II половини XVII ст. (випис і тестамент польською мовою).

Публікація: публікується вперше

№ 6

1629, серпня 24. Дубно. –

Перший тестамент князя Олександра Янушевича Заславського

Iesus Maria. In nomine Domine Sanctissimae et indiuiduae Trinitatis Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen¹¹⁰.

Ia, Alexander z Ostroga Zaslawsky, woiewoda kiiowsky, wiedząc to dobrze, yzem sie człowiekiem, za grzech pierworodny podleglym smierci, smiertelnym, urodził, y od pierwsze[gl]o zaraz punctu zycia mego umirac począłem, ponieważ pierzemu rodzicowi powiedziano, a nam wszystkim w nim: Morte morieris¹¹¹, nie zaraz morieris¹¹², miewiając nad to u siebie częste gonce – choroby rozmaite – przed wielkim (o którym powiedziano: omnium teribilium terribilissima¹¹³) posłem, na on surowy a wszystkiemu stworzeniu straszny Trybunał Pansky pozywaiącym, – smiercią, która mię stawi przed oblicze stawi¹¹⁴ Pana y Boga mego a Sędzie Sprawiedliwego, taką ostawuie ostatnią wolą moie, zeby dusza moia dobrze przygotowana była, y dziatki moie miłe aby w zgodzie y w miłości między sobą byli y zyli, y czeladka aby zadnych trudnoscy po smierci moiey nie miała.

Naprzod wyznawam, yż umieram y umrzyc || [арк. 836] chce, y o to Pana y Boga mego prosze: świętey¹¹⁵ powszechney katolickey rzymskiey wierze iezelibym (strzez Boze) cokolwiek s ciężkosci bolow przeciwnego wymowił albo y pomyslił lubo tez z naiazdow szatanskich (acz Pan Bog moy ultra iures tentare neminem permittit¹¹⁶) bluznił, to teraz, przy dobrym baczeniu y rozumie będąc, reuocue y przed Panem Bogiem moym, Naswiętszą Panną y patronami memi y wszystkiemi wybranemi Bozemi oswiadczam sie, yż nie zezwalam na to wszystko,

---

¹¹⁰ Ісусе, Маріє! В ім'я Найсвятішого Господа й Неподільної Трійці Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь (лат.).

¹¹¹ помреш смертю (лат.).

¹¹² помреш (лат.).

¹¹³ найжахливіший з усього жакливого (лат.).

¹¹⁴ Так у тексті, слово підкреслене.

¹¹⁵ Так у тексті.

¹¹⁶ понад сили не дає терпіти (лат.).

cobym kolwiek mowił przeciw Panu y Bogu memu, y owszem to wyznawam y twierdze, y s tem umrzec chce, yz wedlug miłosierdzia Swego Świętego Pan moy czyni ze mną, że mie tu tak lekko¹¹⁷ karze, ktoregom ia nieszczęśny po wszystkie lata, dni, godziny y minuty zycia mego ciężko (ach, iako nicht na swiecie nigdy) obrażał. Iemu tedy, iako Panu miłosierdnemu, teraz, poki ieszcze duch we mnie iest, tworcy memu, dzieło ręku Iego – dusze moje grzeszną – policam, prosząc Ie[g]o Świętey miłości, aby nie wstępował cum factura et ficmento manuum suarum¹¹⁸ w Sąd Straszny, bo si iniquitates obseruauerit Dominus quis costinebit¹¹⁹, ale zeby wspomiał na miłosierdzie Swoie, ponieważ mizericordia Eius super omnia opera Eius¹²⁰, a pokazał go nade mną, ktore barziesie sie okaze, || [арк. 836 зв.] gdy mnie, nagrzesznieyszemu, pokazane bedzie.

Wzywam na pomoc Naswiętzey Panny, patronow moych, y wszystkich świętych, y wybranych Bozych, świętego Michała archanioła, anioła stroża mego, wszystkich aniołów Panskich, święte[g]o Iana Krzciciela, świętego Franciszka, świętego Dominica, świętego Clemensa, s[więtey] Teressy, s[więtego] Ysidora, s[więtey] Barbary, s[więtey] Luduiniy y wszystkich ogulem patronow y patronek moych, aby oni byli mnie przewodnikami, idącemu w kray daleky, nieswiadomy, skąť wrocic sie nazad człowiek nie moze.

Com kolwiek kiedy lubo dla pozyskania przyiazni ludzkiey, lubo ze zlosci moiey mowił y czynił przeciwko kosciołowi s[więtemu] rzymskiemu, tego zaluie y rewocuie.

Wyznam¹²¹, yz wszystkie odsczepienstwa y haeresie slusnie odcięte y anatematisouane są, stąd tedy nadzieją umieram, ze Pan miłosierdzia Swego Święte[g]o uzyie ze mną, a nie wstąpi w Straszny Sąd ze mną, naiwieszym grzesznikiem.

Ciało moje prosze, y przed Panem Bogiem zaklinam, y na Straszny Sąd Pansky pozywam, aby co naprędzey, iako ziemia, ciężkimi splugawiona grzechami, ziemi tez oddane było, a to bez wszystkich pomp swiata tego. Niech mie ubiorą w kapice Franciszka s[więtego], sukнем tez szarym mary przykryc, a niech || [арк. 837] mie pochowaią w Zasławiu w grobie moym, gdzie miła małżonka moia, y dziatki, y niektorzy z czeladki¹²² mey odpocziwaią. Niech będzie tablica kamienna, na ktorey znacznemi literami niech ten nagrobek napisany bedzie: Defunctus hic iacet peccator, uiui orate, pro mortuo obsecrat. Alexander etc.¹²³ Nie czynie

¹¹⁷ Слово правлено.

¹¹⁸ з діяннями і наріканнями своїх рук (лат.).

¹¹⁹ щоб Господь не зауважив несправності, яких було допущено (лат.). Два останні слова правлено.

¹²⁰ Його милосердя вище всіх Його діянь (лат.).

¹²¹ Так у тексті.

¹²² Передостання літера правлена, початково було написано czeladzi.

¹²³ Тут лежить покійний грішник, моліться за живого, пробачайте мертвому. Олександр і т.д. (лат.).

te[g]o dla prozney chwały, Bog moy iest mi swiadkiem, tyłko iako wielkim czuie sie byc grzesznikiem, tak tez wielu modlitw potrzebuie ubogich. A xiezy prosze, dla Boga, iako nawięcy na mym pogrzebie niech będzie. Iezeli ktorzy powinni albo łaskawi na mie za żywota przyjaciele będą, koźdemu w pokoju dac dostatek.

Poniewaz mie Pan Bog z miłą małzonką moią rozłącił, ktoraby umiała przypominac tobie, synu moy miły Dominiku Władisławie, powinosc twoią, teraz głosu słuchay mego, na smierc sie gotuiącego. Synu moy Władysławie Dominiku albo ktoremu Pan Bog przeizrzał siedziec na dobrach po niebozczyku panu krakowskim pozostalych! Trzebac wiedziec, yz nie taką są Sądy Boze, iako ludzkę, y nie takim okiem Bog patrza na wszystkie sprawy, iakimi ludzie patrzą oczyma. Z wole swey a za pozwoleniem Rzeczypospolitey (ach, iako Bog sędzia) x[iążę] niebosczyk iednemu y potomstwu iego zapisał wszystko, co Pan Bog wam wszystkim, a naprzod miłey małżonce mey, || [apk. 837 зв.] y po niey wam był naznaczył. Ia, usługując x[iążęciu] niebozczyku, iakom wiele utracił, wiadoma rzecz iest. Po smierci zas iakom wiele ucierpiał y od sług własnych twoich, obaczysz s tego spisku ych, który zaraz po smierci uczinili miedzy sobą, y zas s podpisow rąk ych, ze ktore są na kwicie z wyciągnionych pieniędzy, ia to przy tym moim testamencie ostawuie, a przed Panem Bogiem to wszystko, co z osoby mey, odpuszczam. Chceszli miec błogo[s]ławienstwo Boze, miłuy bracią swą, udzielay ym, zeby przeklenstwo ych nie padało na cie y lzy, bo to ciężka widziec u iednego w ręku, co u wszystkich w podział miało byc. Masz y siostry swą, y tey nie zapominay. Staw sie łaskawym krewnym twym, czyn dobrze sługom, ktorzy mi wiernie słuzyli y służą, wszak wiesz, bo mawiałem s tobą, y sames sie napatrzył w chorobach moych. Dał ci Pan Bog wiele. Kiedy przydziesz do wszystkiego swego, masz skąt czynic dobrze – czynze! Duszy matki twey, która cię nad sie samą miłowała, nie zapominay, tudziez też brata twego Franciszka, po którym na cie to spadło wszystko, siostry twey, mego kochania, Anny Zuzanny, która cie prawie iuz umieraiącym głosem prosiła, zebys iey tu dusze na swiecie nie zapominał, obiecuiąc ci, kiedy stanie przed maiestatem || [apk. 838] Panskim, ze cie tez tam nie miała zapominac. Czin, co mozesz, y za grzeszną dusze moie. Y powtore, dla Boga, cie prosze y upominam, nie bierz na sie płaczu bracy twey. Wiesz to, iuz w tych leciech będąc, yz błogosławienstwo rodzicow czyni y bogatymi, y długo wiecznymi na swiecie.

Toz y wam, wszystkę dziatki moie, mowie: boicie sie y miłuycie Pana y Boga Swego, a będzie wam błogo y długo wiecznymi, y dobrze sie wam po wszystkie dni żywota waszego będzie sie działo. Miłuycie sie z sobą, w zgodzie nierozerwaney zycie, dla Boga, prosze, a zaden wam srogy nie będzie nieprzyjaciel.

Syna mego Yzidora Iana Antoniego obiecałem, kiedy doroscie, do grobu swietego Yzidora, patrona iego, do Hiszpaniiey. Prosze, niech wie o tem y niech to wypełni.

Iestem przyięty do bractwa s[więtego] Franciszka, s[więtego] Dominika, s[więtey] Teressy et at omnia sufragia in vita et in morte¹²⁴, ktore przyiecia są w szkatule. Prosze, aby dawano znac od klasztoru do klasztoru, a iałmuzna niech tez będzie posłana klasztorowi bosakow lwowskich, aby za dusze moje Pana Boga prosili.

Na kosciół odkazuie złotych pięć tisięcy, bernadynom zasławskim na ołtarz złotych dwa tisięca. Na “Egredimini”, aby na kozdy dzien spiewanie było, y msza lecta¹²⁵ za zmarłych || [арк. 838 зв.] domu mego y wszystkich zmarłych, a zwłaszcza quorum specialis memoria non habetur in terra¹²⁶, leguie arende zasławską miescką. Do fary, aby na kozdy dzien było requiem¹²⁷ nad matką moią, złotych tisięca. Do szpitala zasławskiego złotych sto. Do lazarethu¹²⁸ lwowskie[g]o złotych sto. Do szpitala S[więtego] Ducha tamze złotych sto.

Yz skarb więtzy ostawic sie nie moze wam, dziatki moje miłe, nad przyiaciół duchwałych a sług wiernych, ostawuie to tedy wam oboie. Miałem przyiazni me z ie[g]o m[ił]ością panem Runowskim, ie[g]o m[ił]ością panem Lisieckim, ie[g]o m[ił]ością panem Parcewskim, ie[g]o m[ił]ością panem Drewnowskim. Iako ia prosze ych m[ił]osciow, aby po smierci mey rady wam dodawali y tak was miłowali, iako mnie za żywota, tak was upominam, abyscie radą ych m[ił]osciow zyli y onym tez pracą zawdzięczali.

Wziołem na ręce swoje w młodych leciech, a prawie dziecinnych, pana Iana Boiarskiego. Zdarzył Pan Bog, ze iakom pocieche miał z drugich, ktorzy w cwiczeniu moym byli, tak tez pocieche odnosze y od niego, s ktorego wielką usługę y w zdrowiu mym, y w częstych chorobach z uszczerbkiem zdrowia iego miewałem y mam zawsze. Tego wam, dziatki moje miłe, usługę zostawuie. Ten we wszystkie sposoby zycia || [арк. 839] mego, iakom ia w trudnosciach, ktorych zawsze y ze wsząd dostatek bywało, postępował, ten wam będzie drogę¹²⁹ ukazował, iako y wy w swoich (bez ktorych niepodobna byc człowiekowi) obchodzic sie będziecie mieli, a wy go słuhaicie iako prawdziwe[g]o y wiernego sługi. A pana Boiarskiego tez prosze, aby tez statecznosc dotrzymał dziatkom moym, ktorey mnie zawsze dotrzymywał. W nagrode zasług iego wiernych zapisuie mu dozywocie na maiętnosci mey kupney Koropuszu y dwa tisięca złotych polskich.

Sługom moym panu Szczucskiemu¹³⁰, panu Birkowskiemu, panu Sławkowi po złotych tisięcu, panu Michalewskiemu złotych trzysta, Michłowi cerulikowi złotych trzysta, haidukom pokoiowym po złotych stu, Asłanczikowi złotych

¹²⁴ і до всіх голосів за життя і по смерті (лат.).

¹²⁵ читана (лат.).

¹²⁶ окремої пам'яті, яка не збереглася на землі (лат.).

¹²⁷ поминання (лат.).

¹²⁸ Слово правлено.

¹²⁹ Завершення слова правлене; спочатку було написано: drogje.

¹³⁰ Прізвище правлене; спочатку було написано: Szczurskiemu.

pięćdziesiąt y zrzebca iakiego, Romanowi rotmistrzowi złotych trzysta. Drobną czeladz ych m[іłosc] panowie opiekunowie odprawią.

Długow ręcznych niewiele, z łaski Bozey, ostawuie. Są na majątnosciach, ale y na tych oswobodzenie ostawuia sie pieniądze, ostawuia sie kleinoty, ostawuia sie szaty moie. Ych m[іло]sciow panow opiekunow x[iążęcia] Władysława Dominika proszę, aby aręnd dotrzymali arendarzom, ktorimem poarendował majątnosci iego. Ostawuie ieszcze na zapłacenie || [арк. 839 зб.] długow y oswobodzenie majątnосcy u x[iążęcia] Pronskie[g]o złotych dwadziescia szesc tisięcy y dwiescie złotych, u ie[g]o m[іłosci] pana Tizkiewica wprzod pozyczonych złotych trzynascie tisięcy, znowu com zapłacił panu Humienskiemu złotych osmnascie tisięcy, u x[iążęcia] ie[g]o m[іłosci] Ierzego cztyrnascie tisięcy, u paniey starosciney kamienieckiey ung[aricorum]¹³¹ szescset.

Prosze ych m[іłosciow] moych m[іло]sciowych panow y dobrodzieiow, aby opiekunami sirot pozostalych y exequutorami tey ostatniey wole mey byc chcieli ie[g]o m[іłosci] x[іędza] biskupa krakowskiego, ie[g]o m[іłosci] pana podkanslerzego koronnego, ie[g]o m[іłosci] x[іędza] biskupa łuckie[g]o przysięętego, brata mego ie[g]o m[іłosci] pana staroste zytomirskiego, mego brata kochane[g]o, ie[g]o m[іłosci] pana Iana Skaszewskiego, podkomorze[g]o ziemi chełmskiey, prosząc ych m[іłosci], aby, dla Boga, podieli sie tey prace, a ie[g]o m[іłosci] pana podkanslerze[g]o koronnego unizenie prosze, aby przy nim był beniaminek syn moy Yzidorek.

Wszystkich, by nablizszych powinnych, y pana brata mego oddalam wiekuyscie od tey opieki. Życze dziatkom moyim albo sobie raczey, zeby służyło ono elogium¹³² wszystkim rodzicom pocieszne haec est felicitas parentura quando p[ate]r comparatus filio vincitur ab illo¹³³.

Iuz tedy ostatnią koncząc wołą moie, Bogu memu dusze moie grzeszną porucziwszy, ciało moie splugawione ziemi¹³⁴ iednak świętey, acz nie godne || [арк. 840] tego, oddawszy, odchodze przyiaciol, krewnych, powinnych moych, rostaię sie z czeladzią, ktorym za wierne posługi dziękuie. Od was, miłe dziatki moie, smierc nieuzyta mie bierze. Niech ze wam, dziatki moie miłe, Pan Bog błogosławi, aby On Sam był najprzedniejszym opiekunem waszym. Niech wam da wprzod bogoboinosc Swoie Świętą, niech wam da zgode y miłosc nierozzerwaną miedzy sobą, niech wam da dlugozytnosc na swiecie, niechay wam nie daie bogatstwa, abyscie sie nie wynosili przeciwko Niemu pychą, niech wam nie daie uboztwa, zebyscie przeciwko Panu y Bogu swemu nie szemrali, a Ie[g]o szemraniem nie obrazali, ale niech wam Pan y Bog moy da wedlug stanu waszego do zycia dostatek, a wy umieciec sie upokarzac pod nogami Pana y Boga,

---

¹³¹ Угорських [золотих] (лат.).

¹³² пам'ятний запис (лат.).

¹³³ що є щастям для батьків, коли батько готовий перевищити сина (лат.).

¹³⁴ Спочатку було написано ziemie, потім останню літеру викреслено.

wiedzie, yz Ten, co was ulepił, stlucze zawsze, kiedy wola Ie[g]o będzie, iako figmentum¹³⁵.

Manu in suarum¹³⁶ pisałem ten testament.

W Dubnie dnia dwudziestego czwartego Awgusty tisiąc szescset dwudziestego dziewiątego.

Alex[ander] x[iązę] z Ostroga Zasławsky, w[oiewoda] k[iiowsky], m[anu] p[ropri]a. Wszystek ten testament swoią ręką pisałem.

Ioan[es] Andreas, archiepi[scopu]s leopolien[is], m[anu] p[ropri]a.

Ioan[es] Baranowsky, archid[iacon] et off[icialis] g[e]n[er]alis leopoliens[is].

Oktawian Alexander || [арк. 840 зв.] xiąze Pronskie, ręką swą.

Ian Glinka, łowszy halicky, sekr[etarz] K[rola] ie[g]o m[iłości].

Maximilian Łachowsky, piss[arz] grodzsky lwowsky, m[anu] p[ropri]a.

Piotr Stankar, pissarz grodzsky horodelsky, ręką swą, m[anu] p[ropri]a.

Alexander Zalesky, podstaroscy sądowy lwowsky, m[anu] p[ropri]a.

ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 34, арк. 835 зв.-840 зв.

Оригінал: *невідомий*

Копія: ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 34, арк. 835 зв.-840 зв. Перший заповіт померлого кн. Олександра Заславського, завірений підписами і 6 печатками, від імені опікунів дітей і маєностей тестатора пред'явив 8 січня 1630 р. у Луцькому земському суді гвардіан Дубенського бернардинського монастиря Павел Гошковський.

Публікація: *публікується вперше*

№ 7

1629, листопада 10. Львів. –

Другий тестамент князя Олександра Янушевича Заславського

Ia, Alexander x[ią]ze z Ostroga Zasławsky, woiewoda kiiowsky, czynie wiadomo tym pismem ostatniey woli moiey, naprzod yz ten testament, ktorым uczinił y swą własną ręką napisał w Dubnie dnia dwudziestego czwartego Awgusty roku teraznieiszego tisiąc szescset dwudzieste[g]o dziewiątego, we wszystkich iego punctach y cławzułach wcale zachowuie y utwierdzam, krom tych punctow, ktore teraz tym poslednim testamentu mego pismem albo raczey supplementem do testamentu odmieniam, to iest gdzie sie położyło w testamencie, zeby mie w bernardynow w Zasławiu pochowano, tedy maią mie pochowac w nowey caplice, ktorá, da Pan Bog, po Wielkiey Nocy poczną muruwać zaraz u fary, bo tam y “Egredimini” przenosze, y kapłanow szesc funduie, y ciała moych dziattek przeniesc umarłych roskazuie, o com pisał do ie[g]o m[iłości] x[ię]dza

¹³⁵ [Свій] витвір (лат).

¹³⁶ Власною рукою (лат.).

biskupa łuckiego. A żeby nie pustkami ta caplica u bernadynow stała, dac na ołtarz tysiiąc złotych, żeby tam ynszy ołtarz postavili, tudziez też ołtarz moy s caplice barnadynskiey do tey nowomurowaney caplice do fary przeniesć trzeba będzie.

Gotowych pieniędzy ostaie sie teraz po mnie cztery tysiące czerwony[ch] złotych, ktore daie ad fidele depositum¹³⁷ || [apk. 841 зв.] na ratusz lwowsky ych m[iłosci] panom raicom, ktorzy ie powinni będą oddac do rąk syna mego x[iązę]cia Dominika albo iego m[ił]osci x[ię]dza biskupa krakowskie[g]o, a s tych czterech tysięcy czerwonych złotych ma odłozyc połowice syn moy miły Dominik na murowanie caplice y grobu mego, iakim wyzey namienił, przy farze w Zasławiu, a drugą połowice, to iest dwa tysiaca czerwonych złotych ma obrocic na zapłate czeladzi, ktorych sie mianowało w testamencie y na odprowadzenie ciała mego do Zasławia.

Ostaie tez w szkatule moiey osmset czerwonych złotych, y te sie będą wydawali na domowe roschody, panom doktorom y za lekarstwa w haptkach – popłacic też trzeba będzie zaraz, y iesliby sie tu we Lwowie iakie drobne naidowali długi.

Inszych pieniędzy gotowych zadnych po dzis dzien, krom portugałow po mnie nie zostaie – za moją wiadomością sie wydawały y rachunek doskonały mi z nich ucziniony iest.

Na tenze ratusz lwowsky ad fidele depositum¹³⁸ dałem skrzynie zelazną s kleinotami memi, ktorych tamze y registr iest włożony. Te kleinoty takze powinni będą ych m[iłosci] panowie raicy oddać ie[g]o m[iłosci] x[ię]dzu biskupowi krakowskiemu, a on ma nimi podzielic dziatki moie albo, sprzedawszy, wykupic maiętnosci zawiedzione moie oycziste. Do teyze skrzynie y te cztery tysiące czerwonych złotych są włożone.

Na tenze ratusz dałem skrzynie ze srebrem, ktora iest własna syna mego, ktorego iest registr – te powinni takze będą oddać synowi memu x[iązę]ciu Dominikowi.

Druga skrzynia zostaie przy kredencerzu, y te syn moy odyscze. || [apk. 842]

Pozyczyłem tak rok u ie[g]o m[iłosci] pana podkomorze[g]o chełmskiego trzynastu tysięcy złotych, s ktorych na Trybunale wprzod wziosszy kilka tysięcy, zapis uczinic musiałem na dwoiaką summe, potem na ręczne recugnicy ostatka dobrałem, ze sie spełniła summa trzynastu tysięcy złotych. Będąc o te pieniądze często requirowany od ie[g]o m[iłosci], posłałem mu był kleinoty swoje, aby był tey summy ode mnie pewnieiszy. Teraz odesłałem mu te pieniądze przez sługę mego, ktory oddawszy mu trzynascie tysięcy złotych, moie wszystkie kleinoty przywiozł, oprócz łańcucha iednego w ogniwach, w ktorym miało byc czerwonych złotych osmdziesiąt y cztery, lecz z mego zapisu, ktorym na Trybunale uczynił, nie quitował mie ie[g]o m[iłosc], ani mi ręcznych recognicy nie powracał. Prosze

---

¹³⁷ на вірний сховок (лат.).

¹³⁸ на вірний сховок (лат.).

teraz ie[g]o m[iłosc], aby, nie zycząc trudności dziatkom moym, ze wszystkiego zupełnie ych kwitował, gdyż mu się ode mnie nic nie winno, a ten łańcuch niech względem pożytku od tych pieniędzy przy ie[g]o m[iłosci] zostaje.

Pana Kwiatkowskiego, sługi mego, zapomniałem napisać w testamencie, y temu, jako drugim, tysiiąc złotych dać rozkazuie.

Ciołkowi, pokoiowe[m]u memu, sto złotych dać rozkazuie.

W Bałtowie poczołem był kościołek murować Naswiętszey Pannie, na co się pewna summa pieniędzy ie[g]o m[iłosci] panu Osolińskiemu dała. || [арк. 842 зв.] Proszę syna mego miłego x[ię]cia Dominika, aby dokończył tego kościołka.

U ie[g]o m[iłosci] pana Malinskiego, chorążego wołyńskie[g]o, pozyczyłem czterech tysięcy złotych, w których ma moje klejnoty w zastawie, niech się dziatkom moym wykupią, odyskawszy długi te, które mi winni moi kredytorowie, to jest x[ią]że ie[g]o m[iłosc] Pronski winien mi ostać dwadzieścia y sześć tysięcy y dwieście złotych, ie[g]o m[iłosc] pan Janusz Tiszkiewicz trzynastie tysięcy złotych, tenże za pana Humieńskiego osmnastie tysięcy złotych, którym ja onemu musiał zapłacić względem sprawy iazłowieckiey, x[ią]że ie[g]o m[iłosc] Ierzy, brat mój, ostatni, winien ręcznego długu dwannastie tysięcy złotych na zapis, znowu za wykupno wsiedzenia dwa tysięca y trzysta złotych. U tegoż niechay dochodzą dziatki moje prawem majątności, srebra y innych ruchomych rzeczy po x[ię]ciu niebożczyku panu oycu moym, a dziadu swoym, o com ja już uczynił protestatyją w Łucku.

Iey m[iłosc] pani staroscina kamieniecka¹³⁹ niebożce x[ię]źnie małżonce moiey ostała winna szesćset czerwonych złotych. Ie[g]o m[iłosc] pan starosta lwowski półtora tysięca złotych. Maier Zyd, arandarz czudnowsky, winien mi zostać na arende reszty y za woły, które przedawał, trzy tysięca złotych. Pan Chocimirsky powinien na arende ostrożecką dodać dwa tysięca złotych. Ynszy arendarze, kiedy raty powinni || [арк. 843] oddawać, jest w regestrach albo w intercizach specificowano – te tedy długi, odyskawszy, y klejnoty sprzedawszy, majątności moje dziatkom moym ych m[iłosci] panowie exequutorowie, proszę, aby oswobodzili.

Iesliby mi tu Pan Bog przeizrział umrzeć, proszę ie[g]o m[iłosc] x[ię]dza arcybiskupa lwowskiego, aby wziwszy do siebie syna mego miłego Yzidorka, oddał go do drugich dziatek mych do Krakowa.

Proszę syna me[g]o x[ię]cia Dominika, aby dziatkom niebożczyka Czerniszewskie[g]o dał opatrzenie, także y Iozwowi, hetm[anowi] tatarskiemu.

Gumna stare moje po majątnościach mych y syna mego, które byli w dzierzeniu moym, poprzedać zaraz, a te pieniądze na legata kościelne, w testamencie moym mianowane, ostatek na zapłacenie długów moich obrocic.

Yż też ostała su[m]ma syna me[g]o x[ię]cia Dominika po niebożczyku x[ią]żęciu ie[g]o m[iłosci] panu oycu przy x[ią]żęciu ie[g]o m[iłosci] Ierzym

¹³⁹ Слово правлене.

dwadzieścia tysięcy czerwonych złotych, iezeliby x[iązę] ie[g]o m[iłosc] Ierzy nie oddał in specie¹⁴⁰ tych czerwonych złotych, iako wziół, tedy to, co sie ostanie nad osmdziesiąt tysięcy złotych w rowny dział mnie s x[iązęciem] Ierzym ysc ma, zaczym te moje połowice dziatki moy od niego odyskac maia.

A yz ciebie, synu moy miły Dominiku, nos postremo loco¹⁴¹ w tey oyczyynie chciał miec Pan Bog z łasky Swey Świętey, trzeba żybys tak młodosć swą prowadził, iakoby s ciebie napotym był iako naiswiętzy usus¹⁴² Kosciółowi Bozemu y oyczyynie, co sobie tym pewniey po tobie mam obiecowac, || [арк. 843 зв.] gdy ludzie godni et exemplares¹⁴³ będą sie przy tobie bawili, zaczym ia blisko od lat dwudziestu znaiąc ie[g]o m[iłosc] pana Iana Glinke, łowcze[g]o halickie[g]o, secretarza K[rola] ie[g]o m[iłosci], człowieka w Rzeczypospolitey godnego y w sprawach bieglego¹⁴⁴, a mnie z dawna zyczliwe[g]o, uzyłem go, aby po smierci mey to onus¹⁴⁵ wziół na sie, abys go miał nie tyłko za sługę ufałego, ale y za miłego przyiaciela. Moze on bez pochiby byc suficien[s]¹⁴⁶ do direcciey twey, który zeby na usługach twoych swey nie uszczerbiał substanciey, masz go daniną maiętnosci iakiey swey przywiązac sobie według godnosc ie[g]o. Tegoz pana łowcze[g]o za¹⁴⁷ exequutora przy inszych ych m[iłosciach] ostatniey woli moiey dziatkom moyim chce miec.

W Dubnie iest zdraica syna mego Makary czerniec, który s tamtą¹⁴⁸ Tatarzyna wykrađł był – tego, prosze, aby do ie[g]o m[iłosci] oycza Rutskiego, metropolity kiiowskie[g]o, aby go sądził y według zasługi ie[g]o karał, odesłano. Iest tam y Łukarzewsky, który y mnie na zdrowiu odpowiadał, y na syna mego, a pana swe[g]o, pozwy pisał – ia mu z strony swey winy odpuszczam, a syn moy o swoje krzywde sądzic go moze kazac.

Pani Nastazya Zubcewskiego Derewinska, czasznikowa wołynska, dała była do rąk moych pewną summe pieniędzy po niebożczyku panu Filipie Waneiu, przeszłym małzonku swoym, potomkowi niebożczykowskiemu należąca, na którą ma cerograf ode mnie. Według te[g]o me[g]o pisma oddac będzie te summe temu potomkowi albo ie[g]o m[iłosci] panu czesznikowi wołynskiemu, iesli sie zapisze, ze tey summy dochowa successorowi niebożczyka || [арк. 844] pana Waneaia.

Oycom karmalitom bosym lwowskie[g]o conuentu w testamencie naznacziłem na murowanie koscióła pięć tysięcy złotych. Teraz drugą pięć tysięcy dac im

---

¹⁴⁰ зокрема (лат.).

¹⁴¹ не на останньому місці (лат.).

¹⁴² користь (лат.). Слово правлене.

¹⁴³ і взірцеві (лат.).

¹⁴⁴ Слово правлене.

¹⁴⁵ труд (лат.).

¹⁴⁶ виконавцем (лат.).

¹⁴⁷ Слово правлено.

¹⁴⁸ Так у тексті.

roskazuje, azeby ta *summa* dziesięć tysięcy ich co naprędzey dosc mogła, odkazuje ją. U pana Daniela Hawrata, kupca gdanskiego, który za tak dwuletne, tak roczne y tegoroczne popioły moje ze mną nie czynił rachunku y ostał mi niemało winien za nie – ten ma oddac oycom bosakom te dziesięć tysięcy y znowu cztery tysięca złotych, które oni mają dac na iedno mieysce, iakom ustnie z nimi mowił o tem, a co by u niego ieszcze s tych popiołów przychodziło reszty pieniędzy, ych m[ilość] p[anowie] esequutorowie mają odyskac od nie[g]o, porachowawszy sie z nim.

A yz in originale¹⁴⁹ testamentu mego zapisałem ad uitalitatem usum fructuum¹⁵⁰ panu Ianowi Boiarskie[m]u, sludze me[m]u, na dobrach mych wsi Choropuszu, Chisowiczach y Romanowie, tez in his condicilis ultimae uoluntatis meae iterum e y hunc usum fructum ych cum eorum commodis et emolumentis omnibus, nic w nich utilitates hieredibus meis nie zostawuiąc, ad extrema tempora ipsius et nuc iterum¹⁵¹ daie, daruie, zapisuie y w tym potomki moje y onich consciencią oblique.

Dziatki niebożczyka Maiera doktora, którym on mie był zapisał opiekunem, prosze, aby pan Kwiatkowski, który im tez iest opiekunem zapisanym, odwiozł do Lublina y tam ych oddał urzędownie ych powinnym.

U p[ana] Adama Gumowskie[g]o wziołem cztery tysięca zda mi sie złotych – s tym rachunek trzeba będzie uczynic z urzendor czudnowskich i z trzymania Ostrożka, iako sie nan pokazuje, yż mi ostał niemało. Iesli co mniey sie pokaże, niz te ie[g]o, ode mnie wzięte, pieniądze – wrocic mu ostatek.

To supplementum do testa- || [арк. 844 зв.] mentu mego chce, aby¹⁵² było tak wazne, iako sam testament oryginalny, a te tam puncta, w niem mianowane, strony pochowania ciała mego y strony odprawowania nabozenstwa “Egredimini” u bernadinow tą teraznieyszą ostatnią wolą moją kassuie. A co sie meliorouało, to utwierdzam, obliguiąc potomki moje pod błogosłowienstwem Bozym, aby sie w namniejszey rzeczy tey ostatniey woli moiey nie przeciwiłi, ale one doskonale wypełnili.

Działo sie we Lwowie dnia dziesiąte[g]o Nowembrys tysięc szescset dwudzieste[g]o dziewiąte[g]o.

Alex[ander] z Ostroga Zasławsky, ręką, m[anu] p[ropri]a.

Ioan[es] Andreas, archiep[iscop]us leopolien[sis], m[anu] p[ropri]a.

Ioan[es] Baranowsky, archid[iacon] et off[icialis] g[e]n[er]alis leopolien[sis].

Ian Glinka, łowszy ziemie halicky, sek[retarz] K[rola] ie[g]o m[ilości].

Alexander Zalesky, podstaroscy sądowy lwowsky, m[anu] p[ropri]a.

Maksimilian Łachowsky, pisarz grodsky łwowsky, m[anu] p[ropri]a.

¹⁴⁹ в оригіналі (лат.).

¹⁵⁰ на позиттєве використання (лат.).

¹⁵¹ записом останньої волі моєї їх ще раз в уживання з усіма вигодами й усіма прибутками, нічого на користь моїх спадкоємців не залишаючи, на вічні часи йому ще раз (лат.).

¹⁵² Дві останні літери слова написані над рядком.

ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 34, арк. 840 зв.-844 зв.

Оригінал: невідомий

Копія: ЦДІАК України. – Ф. 26, оп. 1, спр. 34, арк. 840 зв.-844 зв. Другий заповіт померлого кн. Олександра Заславського, завірений підписами і 5 печатками, від імені опікунів дітей і маєтностей тестатора пред'явив 8 січня 1630 р. у Луцькому земському суді гвардіан Дубенського бернардинського монастиря Павел Гошковський.

Публікація: публікується вперше

№ 8

1636, жовтня 16. Локачі. – Тестамент князя Юрія Янушевича Заславського

Interweniat pro me, Sanctissima Virgo Maria, nunc et in hora mortis mee¹⁵³.

Хіа[зє]циу Доминикови, synowcowi memu miłemu, wszystkє maїєтности tak te, со inlitє s pany synowcami młodszeми, odpisuie, oddalaiąc od nich, nic im nie ostawuiąc, ale ich od wszelakiey succesiey po mnie wyrrekaіąc, wszakoz są prawa dobre.

Panіey woiewodziney poznanskiey dług oddac, na ktory nie ma zapisu odemnie, na słowo.

Woiewodzicowi poznanskiemu in bonis dziesięć tysięcy złotych simplicis debiti¹⁵⁴ długiє zapisuie, szatniu tez dac albo co xiąze Dominik będzie rozumiał – wszystko || [арк. 639] w moc xіа[зє]циу Доминикови y dispositią daie.

Слуги:

Panu skarbnikowi, cnotliwemu słudze memu, na zapis winienem oddac mu y przy dozywociu według praw ostawic. Zapisuie mu przy tym два тисяча złotych.

Zawacky – ma tez zapisy, długi zapłacic, zasłużonego na тисієcy два oddac mu y парє тисієcy zapisuie.

Panu podstarosciemu tym testamentem włodziмирskiemu два тисяча złotych zapisuie.

Хієzą dominikany o karczmy uspokoić.

Burkackiego totaliter dla miłosierdzia Bozego prosze xіа[зє]циа Dominika uspokoić.

Panu Czyrminskiemu zatrzymane myto według rachunku, co pokaze rachunkami, zapłacic.

Karakaszemu dwanasie set złotych na Zubowcach dozywociem summy zapisuie, dozywocie y zrzebców dziesięć, klacz dziesięć.

Leszczkowskiemu szesc koni woznikow, rząd, wafacha dropiatego, тисієcy złotych.

---

¹⁵³ Найсвятіша Діво Маріє, заступися за мене нині і в годину смерті моєї (лат.).

¹⁵⁴ простого боргу (лат.).

Inszym nagrodzic sługom y czelazi wszystkimy.

Panu doktorowi talerow sto.

Ktorych zasług registru u pana Zawackie[g]o.

Pilnie xią[zę]cia dobrodzieia mego prosze, aby nie wzgardzał tą ostateczną wola moją testamentu mego y wykonał go, ktoremu cale w moc daię wszystko.

Dan w Łokaczach szesnastego 8bris Anno tysiąc szeszet trzydziestego szostego.

Ierzy xiąże z Ostroga na Zasławiu, starosta włodziimirsky.

ЦДІАК України. – Ф. 27, оп. 1, спр. 34, арк. 638 зв.-639.

Оригінал: *невідомий*

Копія: ЦДІАК України. – Ф. 27, оп. 1, спр. 34, арк. 638 зв.-639. Власноручний тестамент померлого кн. Юрія Заславського пред'явив 23 жовтня 1636 р. у Володимирському земському суді волинський скарбник Марцин Домбровський.

Публікація: *публікується вперше*

№ 9

1644, червня 28. Дубно. –

Тестамент Зофії-Пуденціанни з Лігензів, першої дружини князя Владислава-Домініка Заславського

W imię Przenaswetszy y Nierozdzielny Troyce Boga Oycy, y Syna, y Ducha Świętego.

Zofia Pudentianna z Bobrku xiezna Ostrogska y Zaslawska¹⁵⁵, hrabina na Tarnowie, koniuszyna koronna, lucka staroscina.

Uwazywszy niepewnosć zycia ludzkiego, proznosciom swiatowem nic nie ufaiac, y owszem niemi pogardzaiac, odmianę w zyciu, ktore y krotkie, y niespodziewane bywa przez smierc odeimowane, zabiegaiac, a za istotną prawdę to¹⁵⁶, ze człowiekowi grzesnemu przed Straszny Sand Stworzyciela swego stanąc przydzie wyznawaiac, takowe rozporządzenie y ostatnią wola moie, bendac z laski Pana Boga mego zdrowa na cieie y na umysli, o zbawieniu duszy moiey radząc y zmarłych rodzicow swoich¹⁵⁷ nie zapominaiąc, ku chwale Maiestatu Boskiego czynię y postanowiam¹⁵⁸ nieodmiennie.

Ktorego kolwiek czasu¹⁵⁹, lubo nie watpię w lasce Zbawiciela mego, ze mie ieszcze na swiecie pochowa dla szluzby Swoiey Swiety y dosic uczynienia

¹⁵⁵ У копії зі Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника (далі скорочення: ЛННБ) немає подальшої титулатури княгині.

¹⁵⁶ У копії з ЛННБ цього слова немає.

¹⁵⁷ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: moich.

¹⁵⁸ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: postanowienie.

¹⁵⁹ У копії з ЛННБ цього слова немає.

za grzechy moje, a smierc na mie dopusci Pan Bog, tedy takowe oswiadczenie czynię, ze w wierze swietey katholicckiey z tego swiata zysc chcę, nie watpiac w miłosierdziu Panskiem, ze dusza moja grzysna¹⁶⁰ przez przyczynę Naswietszy Panny Rodziculki Tego y Swietych patronow, ktorem sie ia oddaę, bedzie do nieba przyięta.

Ciało moje grzesne aby było w abicie Klary Swiety pochowane wedlug zwyczaiu bractwa, ktore mam z oycami bernardinami, y w grobie oycy mego dobrodzieia było w Rzeszowie u oycow bernardinow wstawione y pochowane przystoinie sposobem chrzescian- || [s. 188] skiem proszę.

Dobra zaz moje wszytkie ruchome y nieruchome nizy opisane rozporzadzam sposobem tem:

Zem naibarziej pomnozenie chwały Bozy upatrowała, tedy tez nade wszytko moje te intentią przekładam, aby panny zakonne reguly trzeci Franciska Swientego siostr pokutuiacych były w Rzeszowie, ktorem fundacją taka czynie: pięcdziesiath tysiecy złotych, ktorem w¹⁶¹ sobie w zapisie w grodzie krzemienieckim zeznanem warowała¹⁶², zapisuję y leguję wiecznemi czasy tem sposobem, aby od tey summy wyderkaff po złotych osmiu od sta przez x[iążęcia] i[ego] m[iłosc] pana malzonka mego był placzony poki tylko bedzie tak samego dobrodzieia mego Pan Bog na swiecie chował albo tych, kturzyby kiedys kolwiek w potomnych czasiech na possessiā Rzeszowa nastepowali, ktory wyderkaff kozdego roku czyni złotych cztery tysiączy, a na kozdy Swiety Ian Krzciciel zawsze ich ma dochodzic bez wszelaki trudnosci.

A ze mi sie¹⁶³ upadobała obseruantia klastoru tarnowskiego, tedy wedlug mey y¹⁶⁴ wedlug tamtych zwyczaiow y obseruantiey, maia bydz te panny introducowane y postanowione. Do tego nie insze, tylko te, ktore ia sobie z przeyzrenia Bozego obrała, y z lubelskiego, y z tarnowskiego klastoru – maia bydz te pięc, ktore ia iuz mam zgromadzone w konuencie tarnowskiem, nie biorac iuz zadnych z lubelskiego konuentu, iedno te maia bydz, ktore są naznaczone w kupie, miedzy ktoremi za przełożoną pannę Magdalenę Lesiecką y z temi sztyrema z klastoru tarnowskiego naznaczam y oney wszytko w moc y na wola daię. || [s. 189]

Naprzod aby tedy¹⁶⁵ blagały Pana Boga za grzechy moje z¹⁶⁶ rodzicow moich proszę y obowiezuję, aby msza swieta bywała o miłosierdziu Panskiem na kozdy poniedzialek spiwana, a druga o Niepokalenem Poczeciū Naswietszy Panny w sobothę ma bywac, co aby wykonały za traczeniem dusznem grozę.

---

¹⁶⁰ У копії з ЛННБ цього слова немає.

¹⁶¹ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: razi.

¹⁶² У копії з ЛННБ замість цього слова написано: razi.

¹⁶³ У копії з ЛННБ замість "ze mi sie" написано: zem sobie.

¹⁶⁴ У копії з ЛННБ замість "wedlug mey y" написано: przed.

¹⁶⁵ У копії з ЛННБ замість "aby tedy" написано: tedy aby.

¹⁶⁶ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: y.

Z wyderkafu maia zyc z tego przystoinie, zakonne postanowiwszy wychowanie, więc y murowac¹⁶⁷ bendą powinni, nie molestuiac ni o czo¹⁶⁸ successorow moich, chybaby z miłości swoiey przeciwko mnie y duszy moiey czo z chęci uczyniono, tego tylko dokładam, aby mogły miec swoię potrzebę s puszcz y lasow rzeszowskich albo glogowskich na budynek, y opal, y potrzebę klastorną, czo baczeniu y łasce x[iążęciu] i[ego] m[iłości] małzonkowi memu y successorom moiem woli poruczam.

Nima tedy wiency ich bydz, tylko dwadziescia y cztery na tey fundathey w liczbie profesek. W ty pomienionej liczbie maia bydz pięc siroth, ktoreby nie mogły miec posagu a pragneły zakonu świętego, a były sposobne do zakonu – bez posagu maia bydz przyięte, a potem drugie według zdania przelozoney posagi maią wnosic, czo ia to daię na wolą panien zakonnych, ktore bendą wprowadzone do nowego klastoru. Iezeliby tez moia krewna ktora kolwiek bez posagu była, zeby go miec nie mogła, ma bydz na te prouisyą przyięta y proszę lubo sposobnosciey ma bydz do zakonu uwazona.

Ty tedy fundathey moiey opiekunem xiazecia ie[go] m[iłos]c pana małzonka mego miłego y dobrodzieia, y onemu oddaię tego, o dispositya proszac x[iążęcia] i[ego] m[iłos]c małzonka mego kochanego, nizeli bendą panny wprowadzone, aby tę pensyą od piacidziesiath tysieczy złotych na mury obraczał, więc aby koniecznie te, nie insze, panny, ktore mam naznaczone, od oycow wielebnych prouinciey tak ruski, iako y malopolski były wprowadzone.

Iezeliby tez Pan Bog wziął z tego swiata, czego Panie Boze zachoway, pannę Magdalennę Lesiecką pierwey, nizeli wprowadzonę bendą, || [s. 190] tedy na iey mieysce ma nadstąpic panna Annigiela Gielczowska¹⁶⁹, y ona ma temze sposobem postempowac sobie, iako ona.

Do kosciola tego, przy ktorem bendzie ciało moje pochowane, naznaczam trzy tysiącze złotych, ktore takze na wyderkaf dac kędy¹⁷⁰ albo też od nich prouisyą placic, zeby po¹⁷¹ osmi złotych od sta dawano, czo uczyni złotych dwiescie szęscdziesiath, względem ktorych oyczowie¹⁷² niech bendą obligowani przez cały rok zawsze za duszę moię odprawowac kazdego tygodnia po trzy mszy, to iest w poniedzialek, we srodę y w sobothę requialne, za duszę moię.

A to naznaczam z tey summy, ktora bendzie od ich m[iłości] panow Ligęzow, takze z tych pieniedzy, ktore y iako doydą prawem, leguię piec tysieczy złotych na aparaty, kelichy y insze ochędostwo koscielne do nowe[g]o kosciola pannom zakonnem.

¹⁶⁷ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: warowac.

¹⁶⁸ У копії з ЛННБ замість "ні о czo" написано: nie co.

¹⁶⁹ У копії з ЛННБ замість цих імені та прізвища зазначені: Angella Gulcowska.

¹⁷⁰ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: tedy.

¹⁷¹ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: sie.

¹⁷² У копії з ЛННБ замість цього слова написано: czynszow.

Tamze do tegoz klastora nowego leguię obrazy, reliquie S[więtych] wszytkich y oltarz ebanowy ze srybrem y kielich z patena, z kamienmi sadzony, zeby sie do zadnego koscioła nie dostawał, ieno do mego nowego.

X[iążęciu] i[ego] m[iłos]ci najmilszemu małżonkowi memu, przyiacielowi nierozdzielnemu, leguię y odkazię wszytkie moje dostatki tak pieniadze, czo ich moze bydz w gotowiznie, iako kleiny, perły, złoto, srebro, stada, obory y insze rzeczy, nic nie excipuiac y od wszytkiego moich krewnych, zeby do tego zadnego przystepu nie mieli, oddalaiac. Obowiezuię iednak tegoz x[iążęcia] i[ego] m[iłos]ci małżonka mego y dobrodzieia, aby w tych pomienionych fundatyach dosic sie stało, iako winczy¹⁷³ napisanych punktach tego testamentu mego, o co Straszneho Sadu wzywam Bozego, gdyby intentia moia z iaki miary niesłusznie || [s. 191] nie była wykonana.

Pannie Marciannie Krasinski¹⁷⁴ naznaczam trzy tysiacze złotych, na którą proszę, iako krewną moię, aby był respekt y nad to zasłużonego nieboszczki matki iey złotych tysiac aby iey nie ginelo y oddane było. Teyze sukien ze trzy moich dac y inszego ochedostwa, ktore iey bedzie sluzыło, odkazię, y tesz zausnicze rubinowe w ziarna y stuki diamentowe s perlami mnieysze.

Szaty moje, mianowicie teletowe czo przeddnieysze, oprócz bramow perłowych, bo¹⁷⁵ te x[iążęciu] i[ego] m[iłos]ci dobrodzieiowi moiemu daruię, na aparaty do koscioła mego nowego, do zakonnych panien¹⁷⁶, oddac, takze drugą teletową lazurową a łanczuszky, czo były przy ty sukni, dac do tegoz koscioła monstrancją złotą zrobic, spodnicze teletową białą tamze oddac.

Drugie zaz suknie do roznych kosciołow do Rzeszowa do oycow bernardinow, do Dubna do oycow y do fary dubiensi y rzeszowskiej. Ostatek, czo są niezłocziste, między slugi moje rozdac według x[iążęcia] i[ego] m[iłos]ci dobrodzieia mego woli tak z sukien, iako y z inszych ochendostw. Mianowicie proszę za panną Izdebską y za panną Sobescianską, aby na nich miec wzgląd y respekt iako na dawne y zyczliwe slugi moje, ktoremi sukniami onych podzielic.

Namiod¹⁷⁷ axamitny skarlatny gladki do roznych¹⁷⁸ kosciołow¹⁷⁹ według woli x[iążęcia] i[ego] m[iłos]ci podzielic.

Rzeczy ruchome, srebro, złoto, kleiny, pieniadze, ktore się po nieboszczę swietey pamieci rodzicielce moiey na moje częsc dostac y wydzwignac od i[ego] m[iłos]ci pana woiewody sendomirskiego, oyczyma mego, maia, daię y daruię x[iążęciu] i[ego] m[iłos]ci małżonkowi y dobrodzieiowi memu.

---

¹⁷³ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: iako są wyzey.

¹⁷⁴ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: Krasinskiy.

¹⁷⁵ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: to.

¹⁷⁶ У копії з ЛННБ після цього слова написано: takze.

¹⁷⁷ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: Namiot.

¹⁷⁸ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: inszych.

¹⁷⁹ У копії з ЛННБ після цього слова і перед "według" написано: do Rzeszowa, do oycow bernardinow.

Mam też niektórych kredytorow swoich, czom iem pewne długi winna według recognatiew, ręką moia podpisanych, mianowicie panu Mozely¹⁸⁰ y panu burgrabiemu przeslemu zasławskiemu y drugim, ktorzy maią || [s. 192] recognitiew tak slachta, iako kupcowie rozni, tedy te długi prosze, aby były im oddani iako naypredzy.

Oycom bernardinom zasławskiem winnam złotych czterysta względem zasłużonego iedny panny, co u mnie umarła, to iest panny Morawicki¹⁸¹, ktora to przy smierci swoiey odkazała do oicow kosciola zasławskiego. Poniewasz ze na to zadny noty nie maią y sryptu, tedy proszę, aby iem ten dług nie ginał a bez wszelki odwłoki onem oddany był.

Sługom moiem, przy boku moiem bendaczem:

P[annie] Radzicki¹⁸² – zasłużonego złotych szęscszeth.

P[annie] Sebaszianki¹⁸³ – złotych zasłużone[g]o szescszeth.

Pannie Izdebski¹⁸⁴ zasłużonego złotych czterysta a drugie złotych czterysta, czo mi pozyczyła rozniemi czasy na moie potrzebę, a nie ma na to zadny noty y recognatiew – proszę, aby było oney oddany ten dług.

Młodszem trzema Jezierski, Malawski, Buchowski¹⁸⁵ po złotych dwiescie, contentuiac ich za zasługi, naznaczam. Takze y drugie, czo mi służyły, baczeniu x[iązęc]ia i[ego] m[iłosci] zaliczam, zeby nikt krzywdy nie miał.

Tedy długi pieniezne y nagrody sługom mec y one trzy tysiaczi y piec tysieci na aparaty do nowego klastoru, iakom to rzetelnie wyraziła, maią bydz znoszone y zaplaczone od ich m[iłosci]ow panow Ligezow, y z tego, coby mi należało od i[eg]o m[iłosci] pana woiewody sendomirskiego, tego iednak przestrzegam: iezeliby tho z iaki miary nie doszło albo wątpliwosc doscia iaka¹⁸⁶ albo przedluzenie było, aby x[iązęc] i[ego] m[iłosc] dobrodziey moy, nie zycząc cieskosci duszy moiey, z gotowizny, czoby sie iey w skatule moiey znalazło, y s prouentow maietnosci moich, ktore trzymam tak na Ukrainie, iako y na Wołyniu, y w Polsce, z gumien, bydeł, stad, czo iezeliby y z tego nie wydolało, tedy iezeli bendą recognitiew, czo mi winni pewne długi, y stąd przyłozyc a popłacić, a nawet obowiezuię miłoscia malzenska x[iązęc]ia i[ego] m[iłosc] dobrodziecia || [s. 193] mego kochanego, aby z ruchowych rzeczy, ktore sie prawem dosc mogą, y czo są te ciezary zniesione były, wszakby¹⁸⁷ zaz te summy y wszystkie moie dostatki x[iązęc]iu i[ego] m[iłosci] w tem, zem mu wszystko darowała, nagrodziły, iakom

¹⁸⁰ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: Мур.

¹⁸¹ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: Murzwieckiey.

¹⁸² У копії з ЛННБ замість цих двох слів написано: Pannie Radzickiey.

¹⁸³ У копії з ЛННБ замість цих двох слів написано: Pannie Sebaszianskiey.

¹⁸⁴ У копії з ЛННБ замість цього слова написано: Izdebskiey.

¹⁸⁵ У копії з ЛННБ замість цих трьох прізвищ написано: Iezowskiey, Malawskiey, Dachowskiey.

¹⁸⁶ У копії з ЛННБ замість “*iezeliby tho z iaki miary nie doszło albo wątpliwosc doscia iaka*” написано: iezelibym z iakiey miary albo wątpliwosci dość iakie.

¹⁸⁷ У копії з ЛННБ цього слова немає.

tedy wszystkie rzeczy od mała do wiela legowała x[iążęciu] i[ego] m[іłości] panu małżonkowi y dobrodzieiowi memu cokolwiek ieno mam z mianowanych y nie z mianowanych rzeczy, mianowicie tez łańczuch złoty y czara, która jest w schowaniu u samego x[iążęcia] i[ego] m[іłości] po nieboszczyku świętej pamięci i[eg]o m[іłos]c[i] panu oycu dobrodzieiu moiem, którym¹⁸⁸ łańczuch była w prawdzie naznaczyla na monstrancią, ale na zamianę, iakom wyzy pomieniła, odkazuię łańczuszki od suknie moiey teletowey, skłące¹⁸⁹ złote na monstrancią, czo to¹⁹⁰ na woli x[iążęcia] i[ego] m[іłości] należało. Z tego dwoiğa iedno oddac na monstrancia domowego kosciola mego rzeszowskiego – lub łańczuch, lub tez łańczuszki z tey pomienionei suknie. Do teyze monstantie odkazuię krzyzyk diamentowi, który iest u x[iążęcia] i[ego] m[іłości] samego, na ktem krzyzyku albo noszeniu litery są – te diamenty z tego krzyzyka maią bydz w tey monstratrey y druga roza rubinowa welka z białem smelcem – y te kamienie maią bydz w ty robocie wespół z diamentem, tak tego podziesiało ponawiam, aby nikt okaziey s pokrewnych moich praetendowac iaka successia, gdyż ich od wszystkiego oddalam.

Executorow¹⁹¹ tego testamentu y ostatni woli moiey samego x[iążęcia] i[ego] m[іlos]c] pana małżonka mego y dobrodzieia ostawuie, ktorego proszę, aby mi w tym wszystkim dotrzymac raczył miłości[wie], o co go proszę y obowiezuię miłością małżeńską, ktorego pozywaiac y tych ich m[іlos]ci, którzy tu podpisanych ręki są y pieczęci przycisnione, na Straszny Sąd Boży, iezeliby w czym nie dosic uczynili ty prozbie moiey, który kiedy sie dosic stanie, tedy moze sie spodziewac || [s. 194] x[iążę] i[ego] m[іlos]c] małżonek moy myły y dobrodziey, takze y ich m[іlos]ci inszy nadgrody w niebie od Pana Boga y tu na swiecie wszelakiego błogosławienstwa, czemu aby wiara była dana, podpisałam ręką własną y pisałam ten testament.

W Dubnie dnia 28¹⁹² Iuny roku Panskiego tysiacnego szesczsetnego czterdziestego czwartego¹⁹³.

Zofia Pudentianna, xiezna na Ostrogu y Zaslawiu, hrabina na Tarnowie, koniuszyna koronna, łucka staroscina, ręka swa¹⁹⁴.

Władisław D[ominik]¹⁹⁵, x[iążę] na Ostrogu i Zaslawiu, hrabia na Tarnowie, kon[iuszy] koronny, starosta lucki, m[anu] p[ropria].

X[iądz] Ian Stanisław, pleb[an] dubiensk[i]¹⁹⁶, m[anu] p[ropria].

---

¹⁸⁸ Так в обох копіях.

¹⁸⁹ У копії з ЛННБ цього слова немає.

¹⁹⁰ У копії з ЛННБ замість цих двох слів написано: собу.

¹⁹¹ Так в обох копіях.

¹⁹² У копії з ЛННБ замість “дня 28” написано: die vigesima octaua.

¹⁹³ У копії з ЛННБ замість “року Panskiego tysiacnego szesczsetnego czterdziestego czwartego” написано: millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto.

¹⁹⁴ У копії з ЛННБ замість “рęka swa” написано: manu propria.

¹⁹⁵ У копії з ЛННБ замість “Władisław D[ominik]” написано: Vladislav Dominik.

¹⁹⁶ У копії з ЛННБ замість “X[iądz] Ian Stanisław, pleb[an] dubiensk[i]” написано: X[iądz] Stanisław Sławek, plebanus dubnensis.

Stanislaw z Krasne[g]o Krasinski, kastellan sierpski, m[anu] p[ropria]¹⁹⁷.

AGAD. – Archiwum Lubomirskich z Małej Wsi. – Akty innych rodzin, sygnatura 125, s. 187-194.

Оригінал: невідомий

Копія:

1. AGAD. – Archiwum Lubomirskich z Małej Wsi. – Akty innych rodzin, sygnatura 125, s. 187-194. Заповіт померлої тестаторки, завірений підписами і 4 печатками, пред'явив перед перемишльським римо-католицьким єпископом Павлом Пясецьким адвокат кн. Владислава-Домініка Заславського і його дружини Зофії-Пуденціанни з Лігензів Каспер Кочанович 15 березня 1649 р. у Бжозові. Завірений випис з книг Перемишльської римо-католицької консисторії другої половини XVII ст. На с. 197 написи різними почерками: 1) Testament; 2) Approbatio ill[ust]r[issi]m[ae] et magnificae d[omi]n[a]e Pudentianna de Bobrek, pal. sen.; 3) 1649.
2. ЛННБ. – Ф. 91, спр. 245, арк. 88-93. Завірений випис з тих саме книг, виданий у середині – другій половині XVII ст., по смерті єпископа Пясецького († 1.VIII.1649).

Публікація: публікується вперше

№ 10

1694, травня 4. Бяла. –

**Тестамент Катажини з Собеських,
другої дружини князя Владислава-Домініка Заславського
(на момент укладання документа
дружини князя Міхала-Казимира Радзивіла)**

W imię Oycy, y Syna, y Ducha Świętego. Amen.

Tę duszę, którą od Boga wzięłam, Bogu oddaę, mając mocną nadzieję w miłosierdziu Ięgo nieprzebranym y przyczynie Matki Naswiętszey y świętych patronow, ze nie pamiętaiąc na grzechy moie, nie dla zasług moich zadnych, ale dla krwie Chrystusowey, za mnie wylaną, zbawic ią zechce, o co pokornie zycznym sercem, mając szczerą skruchę y zal serdeczny, zem go kiedy kolwiek obrażała, Majestatowi Ięgo Boskiemu supplikuię, czyniąc wyznanie wiary Świętey, w ktoriyem się urodziła y w ktory umierac sobie zyczę, odrzucając wszelkie pokusy, ktoreby do uczynienia prawsziwych celow wiary y miłości Boskiey przeszkadzac mi mogły. A tak zatapiając się we krwi Pana mego, za mnie wylaney, ukrywaiąc się w boku Ięgo otwartym przed Straszny Sądem Ięgo, chwytaiąc się rąk y nog przebitych, y tak mocno się ich trzymaiąc, zeby moc piekielna na wieki mię od nich nie odrywała, rezolwuię się ochotnie na smierc, do woli stosuiąc się Ięgo, kiedy y iako do siebie zawołać mię zechce, gotowa będąc dla tego wszystkiego to cierpieć y krwie własney nie załuiąc, ktory za mnie, niezasluzoną y niegodną, tak straszne

¹⁹⁷ У копії з Головного архіву давніх актів підпис С. Красинського наведений останнім, у копії з ЛННБ – передостаннім.

męki cierpiał, tak wiele krwi przenaswietszey wylał. W tey tedy nadziei, kiedy Bog kaze, zamykam oczy moie y ten swiat mizerny, na ktorym więcey utrapienia, zalow, kłopotow dla mnie było, nisz uciech, nisz pociechy, opuszczam. Niech ze Bog dysponuie drogami duszy moiey y niech ta krew, którą dla mnie wylał, zmyie wszystkie defecta, wszystkie grzechy moie, za ktore serdecznie zaluię, czyniąc mocne przedsięwzięcie, poki mię Bog z woli swoiey chowac będzie, nigdy go nie obrazac y owszem tę resztę zycia mego na usługę Ięgo nieoderwaną poświęcić w nagrodę niepoiętych dobrodzieystw, ktore mnie, niegodney, wyswiadczył.

Ciało moie aby dnia sądnego czekało w grobie nieswiezkim przy mężu y dzieciach moich – xiążęcia syna mego proszę, zostawuiąc mu obfite macierzynskie błogosławienstwo y maiąc nadzieię, ze Bog w opiece Swoiey mięc będzie, bom iest pewna, ze się o to iako stara, tak y starac będzie. Na koszty zadne około pogrzebu nie wyciągano niech będzie kapłanow iako naywięcey a dosyc to będzie. || [s. 20]

Dyspozycyi dobr moich nieruchomych nię czynię, bo dzieci zostawiając, łączno sie pomiarkuią, co komu należy, tym czasem obliגיע iako syna, tak y corkę moię, ktorych serdecznym affektem przyciskam do siebie błogosławienstwem moim y łaską Bożą, ktora niech na oboie obficie spływa, zeby o dobra, po pierwszym mężu moim xiążęciu Ostrowskim pozostałe, poniewasz zachodzą kłotnie, iak naylepiey bez zwady i kłotni uspokoili się, w czym przy pozegnaniu serdecznym proszę Krola i[ęgo] m[iłosci] dobrodzieia y Krolowy Iey m[iłosci] dobrodzieyki, zeby ich pomiarkowali według Pana Boga y słusznosci.

Złoto ołyckie, ktorem po wielkiey części okupiła, obwięzuię syna mego, aby na pewnym mieyscu osadzone było, bo pokąd ięgo P[an] Bog na tym swiecie trzymac będzie, nie obawiam sie nic, ale obron Boze czego według natury drzy skura, aby ta reszta tak piękney fundacyi nie zaginęła.

Zegnam y synową moię, obowiązuiąc affektem moim a błogosławienstwem, aby iako fundacye nasze strzymywała, tak około ozdoby kosciołow w dobrach naszych nieospale chodziła, a tak P[an] Bog napełni dom darami swemi niebieskimi.

Wnucie moiey, którą na opiekę swoią wzięłam była, szmaragi daruię przy błogosławienstwie moim.

Więc ze wyzułam się była ochotnie dla dzieci moich ze wszystkiego mam, tez nadzieię w affekcie syna mego, ze uwazywszy tak wielkie długi, ktore kilka milionow rachowac się mogą po rodzicu swoim wyplaconych, pozwoli mi y nie będzie przeszkadzał wolney dyspozycyi tymi pieniądźni, ktore potrosze zostały z własnych dobr moich, bo z Białey nic się nie chowało.

Dyspozycyą zas tę zupełną daię na ręce i[ęgo] m[iłosci] x[iędza] biskupa płockiego, ktorego affektu doznawałam y usługi we wszystkich interesach moich, iako mi po smierci męża mego od Krola i[ęgo] m[iłosci] przydany był, ktorego sumnienia y pocciwosci dobrze swiadomam, obliגיע i[ęgo] m[iłosci] P[anem]

Bogiem, aby te pieniądze moje, które w Warszawie w skarbcu odesłane zestaią, do siebie wziął y onymi tak za duszę moję dysponował, iakom i[ego] m[iłos]ci tak wiele razy pod sekretem spowiedzi obligowała.

Cokolwiek zas pieniędzy inszych będzie w ten czas, gdy Bog mię do siebie zawoła, te wszystkie na dyspozycją syna mego zostawuję, o których y registryki moje, y informacja Piorkowskiego na- || [s. 21] uczą. Te zas pieniądze aby naprzod na ukontentowanie sług moich iako białychgłow, tak y mężczyzn według ich zasług y dawności w służbie moiej ordynowane były za radą i[ego] m[iłosci] x[iędza] biskupa, na ktorej się nigdy iako ia nie zawiodła, tak y syn moy nie zawiedzie, i to że i[ego] m[iłos]c o wszystkim obszerną ma ode mnie informacją, ordynowane będą potym z tych pieniędzy do Nieswieża dziesięć tysięcy oycom iezuitom, a ostatek za duszę moję odda syn moy, ktorego affektem y Sądem Boskim o to zaklinam.

Drobniejszey czeladzi wszystkiey oprócz zasłużonego aby całoroczną wysługę zapłacono, miec chcę.

Tysiąc czerwonych złotych, które zawsze za duszę moję przy sobie w szkatule mam, aby tegosz momentu do rąk i[ego] m[iłosci] x[iędza] biskupa oddane były, Sądem Strasznyim Boskim zaklinam, które on za duszę moję na msze s[wię]te rozdac będzie powinien.

Corce moiej mannelki czarne z dyamentami, pierścien we trzy dyamenty y obruczkę dyamentową na pamiątkę macierzynskiego affektu zostawuję.

Konie moje wielkie, ktorem od i[ego] m[iłosci] x[iędza] biskupa miała, temusz i[ego] m[iłos]ci, a karetą złocistą nową ofiaruję, y obicie nowe, y rocznią intratę z Tarnowa y Kobierzyna od S[więtego] Iana przyszłego, rachuiąc, nie wątpiąc nic o dzieciach moich, ze tego dla mnie dotrzymaia.

Suknie, chusty, pawilony y co do ochędostwa y do łozka należy, aby między białogłowy moje według zasług podzielono bylo, syna mego proszę.

Summę dwadziescia tysięcy na Chlebowicach kto kolwiek do tey maiętnosci przyndzie, połowę oycom Reformatom bielskim, drugą połowę dewockom (?) ordynuię, daiąc to w moc synowi memu, zeby tymi sumami dysponował, przydaiąc oycom reformatom z gotowych pieniędzy, do dyspozycyi syna mego zostawionych, szesc tysięcy złotych na dokonczenie fabryki.

Kleynody, srebra, konie y wszystkie drobiazgi (o których syn moy znaczną czesc z szafy szklaney dla wnuczat moich po corce uzyczy) iako y wszystkie moje ruchomosci na dyspozycją syna mego puszczam kontrakty na arendy pod- || [s. 22] pisane odemnie aby trzymali dzieci moie¹⁹⁸ bardzo proszę, maiąc nadzieię w affekcię ich miłosci y sumnienia, ze tey woli ostatney moiej sprzeciwić się nie zechcą, w czym P[anem] Bogiem y błagosławienstwem moim obliguię, wszak nie wiele za duszę moję czynię.

Działo się w Biału 4 Maia 1694.

¹⁹⁸ Слово написано над рядком.

AGAD. – Archiwum Radziwiłłów, dział XI, sygnatura 111, s. 19-22.

Оригінал: *невідомий*

Копія:

1. AGAD. – Archiwum Radziwiłłów, dział XI, sygnatura 111, s. 15-17. Копія кінця XVII-XVIII ст. Фрагмент скорочений і без початку (зі слів «Dispositie dobr moich nieruchomych...»).
2. Там само. – S. 19-22. Копія кінця XVII-XVIII ст. На с. 22 нотатка: NB Jest to przepis testamentu księżny Katarzyny Radziwiłłowej z domu Sobieskiey, matki księcia Karola Stanisława Radziwiłła, kanclerza w[ielkieg]o lit[ewskiego], zmarłej w Warszawie 29o 7bris 1694.

Публікація: *публікується вперше*